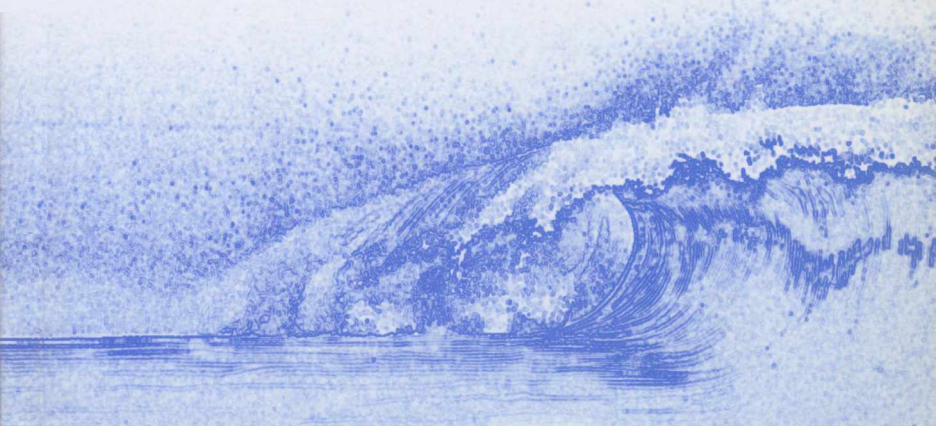

SEGÍTŐ FOGLALKOZÁSÚAK SOROZATA

J. Nagy László

EURÓPA - ISMERETEK

EGÉSZSÉGFEJLESZTÉS - MENTÁLHIGIÉNÉ

SEGÍTŐ FOGLALKOZÁSÚAK SOROZATA

J. Nagy László

EURÓPA-ISMERETEK

(Az integrációs folyamat történeti vázlata)

JGYF Kiadó 1999, SZEGED

Sorozatszerkesztő
Benkő Zsuzsanna

Lektorálta
Gombos József

Technikai szerkesztő
Varga László

Címlapterv
Csécsei Károly

ISBN 963 9167 03 7

Kiadja: JGYF Kiadó
Felelős kiadó: dr. Pitrik József menedzserigazgató

Nyomdai és kötészeti munkák:
LetterPrint Kft. Budapest

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
A MODERN EURÓPA KIALAKULÁSA	6
Az Európa fogalom megjelenése az újkorig	6
Európa kitágulása	7
A modern Európa kialakulásának néhány jellemzője	10
A páneurópa gondolat	12
AZ INTEGRÁCIÓT ÖSZTÖNZŐ LÉPÉSEK A MÁSODIK	
VILÁGHÁBORÚ UTÁN	14
A páneurópa gondolat újjászületése	14
Gazdasági ösztönző lépések	16
Politikai ösztönző lépések	18
A MONTÁNUNIO	19
A Schuman-terv	19
A Montánuniótól a Római szerződésig	22
A GAZDASÁGI KÖZÖSSÉGTŐL AZ EURÓPAI UNIÓIG	25
Az Európai Gazdasági Közösség megalakulása: a „Hatok”	25
Az északi kibővülés: Nagy-Britannia belépése	32
Franciaország Európa-politikája az 1960-as években	38
A déli kibővülés: a mediterrán országok csatlakozása	43
Lépések a politikai unió felé	52
Kelet-Európa (Magyarország) és az integrációs folyamat	59
DOKUMENTUMOK	63
Az 1950. május 9-i nyilatkozat	63
Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történi jelentkezéséről	65
FONTOSABB DÁTUMOK	66
VÁLOGATOTT MAGYAR NYELVŰ IRODALOM	68

BEVEZETÉS

Napjainkban gyakorta esik szó Európáról, sőt olykor az az érzésünk, hogy szinte csak arról. S ez az 1980-as évek végén történt rendszerváltásnak tulajdonítható. Ekkor, ennek következtében kerülhetett reálisan napirendre a kelet-európai országok – köztük Magyarország – csatlakozása az *Európai Unió*hoz, mert ekkor teljesült az egyik – döntő – csatlakozási feltétel a térségünkben: a pluralizmuson alapuló demokratikus politikai rendszer létrejötte. Ennek megszilárdításával párhuzamosan kell megteremteni a másik – nem kevésbé fontos – feltételt: a kompetitív piacgazdaságot. Az igazi megrázkódtatást ez jelenti a társadalom számára, mert az életszínvonal, a szociális háttér radikális átrendeződésével jár. Vagyis megszűnik a korábbi szociális stabilitás, egész társadalmi csoportok életszínvonala csökken. S ez egyáltalán nem biztosít stabil hátteret a politika számára abban a folyamatban, amely az integrálódás feltételeit igyekszik megteremteni, biztosítani.

Szükséges, hogy a széles társadalom – azon belül különösen az értelmiség – stabil, konkrét, kritikus szemléletű és lehetőleg komplex, a történelmi-politikai folyamatba ágyazott *általános* ismeretekkel rendelkezzen az *európai integrációs folyamat történetéről*, eredményeiről. Hangsúlyozzuk a komplex és általános szavakat. Ezzel azt szándékozunk kifejezni, hogy az integrációs folyamat *nem kizárólag* gazdasági jelenség, hanem politikai-civilizációs egységőrkvés is.

E jegyzet szerény hozzájárulás kíván lenni ahhoz az „ismeretterjesztő” munkához, amely közelebb hozza a mindennapokhoz az *Európai Unió*t. Aktualitását növeli, hogy az *Európai Tanács* 1997 decemberében döntött: 1998 tavaszán hat országgal – köztük hazánkkal – megkezdődnek a csatlakozási tárgyalások.

A MODERN EURÓPA KIALAKULÁSA

Az Európa-fogalom megjelenése az újkorig

Európát először az ókorban a görögök említették, nevezetesen Hésziodosz i. e. 900 körül. HIPPOKRATÉSZ hasonlította össze elsőként Ázsiával, ARISZTOTELÉSZ pedig viszonylag hosszan írt róla (i. e. IV. században) *Politika* c. művében.

A görög mitológia is megörökölte Európát, pontosabban Európa elrablását, amely később több neves művészt (Veronese, Tiepolo) inspirált.

A mitológia szerint a tyroszi király lánya, Európé egy éjjel azt álmodta, hogy ketten – az akkor ismert két földrész – versengenek szerelméért. Az egyikük Ázsia volt. Szerinte Európé őt illeti meg, mert a szépséges királylány Ázsia szülötte, ott nevelkedett. A másik, az ismeretlen, úgy érvelt, hogy Zeusz neki rendelte Európét, s róla fogják őt elnevezni. Európé fölébredve a tengerpartra ment játszani barát-nőivel. Messziről nézte őt Zeusz, aki mátkájának akarta a lányt. Bikává változott, s így közelítette meg a királylányt, s mikor az játékosan a hátára ült, a tengerhez rohant, úszni kezdett, s meg sem állt Krétaig. Itt Zeusz újra felvette isteni alakját, s megtartották a menyegzőt.

A történet, hasonlóan az említett görögök leírásához, már megkülönbözteti Európát (egy másik földrészt, világot) az akkor fejlettebb Ázsiától, de még szó sincs földrészünkről mint *egységről* - s hosszú évszázadokon keresztül nem is lesz.

Kontinensünket mint egységet s „európaít” először a VIII. században, a muszlimokkal Poitiers mellett vívott csata (732) után említi egy krónika (*CORDOBAI IZIDORA* 769-ben írott munkája). A csata leírásakor a következőképpen idézi az európaiakat: „hajnalban az *európaiak* (*Europenses*) megpillantották az arabok táborát, a felállított és elrendezett sátrakat”... „Az *európaiak* pedig a zsákmányolt fegyverzet s egyéb felszerelés igazságos szétosztása után boldogan hazatértek”.

ANGLIBERT udvari költő, a császár veje, NAGY KÁROLYT mint „Európa atyját” említi 799-ben. Ezután évszázadokig az Európa elnevezés fel sem merül. Az európaiak nem egy földrajzi egységhez tartozásban találják meg azonosságukat, hanem a *kereszténység* jelenti identitásuk lényegét. A keresztések, akiknek vállalkozása ténylegesen egy európai vállalkozás, nem a kontinens, hanem a hit nevében mennek a Közel-Keletre.

Az Európa elnevezés majd DANTÉNál fordul elő. Az itáliai költő a *De vulgari eloquentia* (A nép nyelvén való ékesszólásról) c. munkájában már nem csupán földrajzi leírását adta kontinensünknek, hanem – mai kifejezéssel élve – kulturálist is. Az „európai” melléknevet azonban ő sem használta. Földrészünk különbözőségben megnyilvánuló egységét a nyelvek példáján illusztrálta:

„És mivel az emberi nemzetség gyökérzete főként a keleti tájakba mélyedt, a különféle égtájak felé sokféleképpen elágazva onnét terjedt el a mi nemzetségünk. Végezetül elterjedt a nyugati végekre is, hol akkor először itták értelmes emberek torkai Európának folyó vizeit, vagy legalábbis némelyiket. De akár jövevényként érkeztek Európába, akár pedig mert itt születtek, csak visszatérőben voltak, az emberek háromféle nyelvet hoztak magukkal, és közülük egyesek a déli, mások Európa északi részében szereztek maguknak a letelepedésre tájakat, és végezetül harmadikként azok, kiket most görögöknek nevezünk, részben Európa, részben Ázsia vidékeit foglalták el.”

(Mezey László fordítása)

A XV. században AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI már mint II. PIUSZ pápa az ottmán veszélyt hangsúlyozva erősítette meg a *kereszténység és az európaiság azonosságát*: „Most meg magában Európában, vagyis hazánkban, saját házunkban, székhelyünkön támadnak és gyilkolnak bennünket ... Nem hihetjük, hogy tudatlanságodban ne látnád a keresztény nép hatalmát” – írta a fejedelmek nevében II. MOHAMED szultánnak 1459-ben. A keleti keresztényeket nem ismerte el igazi keresztényeknek, csak a római katolikusokat.

A középkorban az emberek nem Európához tartozónak érezték magukat, hanem a keresztény valláshoz. A nagy fordulat a XVI. században következik be, amikor a világtörténelmi jelentőségű események hatására elkezdődött az Európa-identitás kialakulása.

Európa kitágulása, a világ európaizálódása

A XVI. században a földrajzi felfedezések következményeként Európa nyugati és keleti fele eltérő fejlődési pályára lépett. Az 1054-ben bekövetkezett egyházszakadással már elkülönült egymástól a földrész nyugati és keleti fele, most pedig

ez az elkülönülés a társadalom fejlődésében is mind markánsabban nyilvánul meg. Nyugat-Európa a fejlett agrárstruktúrában, az autonóm városfejlődésben és a rendi értékek szerint létrejött politikai szféra megszilárdulásában különül el a földrész keleti felétől. Ezek a jellegzetességek kontinensünk keleti felében is léteztek, de nem váltak meghatározóvá a társadalmi fejlődésben. Míg a nyugati féltekén az áru- és pénzvviszonyok, a tőkés bérleti rendszer és a manufaktúraipar egyre inkább áthatja az egész társadalmat, addig Kelet-Európában a „második jobbágyság” bevezetésével megmerevedett a (feudális) társadalom, lelassult a polgárosodás folyamata. Tovább élnek a (torzult) közösségi formák, Nyugaton viszont az individuum tör magának utat.

A nyugat-európai polgárosodás meghatározó jellemvonásai a következőkben foglalhatók össze:

- a közösségi formáktól elszakadt szabad magántulajdon;
- a tőkés árutermelés (pénzvviszonyok);
- modern nemzeti államok kialakulása (hatalmi ágak szétválása stb.);
- urbanizáció (fejlett közlekedés és infrastruktúra);
- emberi és polgári jogokkal felruházott individuumok (autonóm egyének);
- differenciált társadalm szerkezet;
- új típusú szellemiség (racionalizmus, autonóm tudományosság stb.).

Ezek a jellegzetességek fellelhetők Kelet-Európában is, de itt nem képesek a társadalomfejlődés irányát és mélységét meghatározó módon uralni.

Az addig ismert világ hirtelen és egyre gyorsuló kitérülésével az európaiak mind több és mind elmélyültebb ismeretet szereznek az Európán kívüli világról, s közben az is tudatosul bennük, hogy kontinensünk felülmúlja a többi. S érzékelik azt is, hogy földrészünk sem homogén, hanem a különbözőségek együttese. Osztályozzák, jellemzik az Európát alkotó népeket. Egyszerűen önmagát fedezi fel Európa. Egyre több értelmiségi gondolkodik „európaiul”, vagyis olyan tervet dolgoz ki, amely egy konszenzuson alapuló egység megteremtését tartalmazza. E gondolkodók sorában mindenképpen kitüntetett hely illeti meg *ABBÉ DE SAINT-PIERRE-t* (CHARLES IRÉNÉE CASTEL DE SAINT-PIERRE, 1658-1743), a „jó abbé”, ahogyan kortársai nevezték. Műve, *Az örök béke-tervezete (Projet de paix perpétuelle)* átdolgozott és rövidített formában 1712 és 1734 között ötször jelent meg. Közzétette angol és más európai nyelveken is.

Számos béketervezet született korábban is Európában (ERASMUS, GROTIUS stb.), amin különösebben nem kell csodálkoznunk, hiszen a XVI. század óta, amikor

Európa kilép a világba, a háború mindennaposává válik földrészünkön. XVI. Lajos is az 1660-as évektől háborúk sorozatát kezdeményezi és vívja meg, míg nem a második spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti béke (1713) megtöri Franciaország kontinentális hegemoniáját. A „jó abbé” a francia küldöttség tagjaként (titkári teendőket lát el) részt vesz a béketárgyalásokon. Az itt szerzett tapasztalatok komoly hatással voltak rá.

ABBÉ DE SAINT-PIERRE olyan intézményrendszert vázol fel béketervezetében, amely kereteket teremtené arra, hogy „elégleges biztonságot” garantáló feltételek mellett az uralkodók, a hatalmak tárgyalások útján oldják meg a vitás kérdéseket. Ezt az *Általános Szerződés* öt alapcikkelyének elfogadása biztosítaná. Az *első* kimondja, hogy az uralkodók közt állandó, örökké tartó szövetség jön létre, amelynek célja – lényegében – a status quo fenntartása. A *második* a Szövetség anyagi fenntartásáról intézkedik: a szövetségesek anyagi hozzájárulása biztosítaná a működést. A *harmadik* a szövetségesek kötelezettségvállalását tartalmazza: nézeteltéréseik esetén lemondanak a fegyveres megoldásról, és a vitás ügyek rendezésére a tárgyalásokat választják. S ha ez sem vezet eredményre, elfogadják a Szövetség Állandó Közgyűlésének szavazás útján hozott bírósági döntését. A *negyedik* a szerződéshezgo hatalommal szembeni fellépés módozatait tartalmazza, az *ötödik* pedig a szavazási eljárását. Megkülönbözteti a többségi szavazással hozott döntést és a vétójogot. Ez utóbbi – vagyis egyhangú szavazat – akkor lép életbe, ha a Szövetség alapelveinek (az öt cikkelynek) a módosításáról kell dönteni.

A kor jelentős gondolkodói (VOLATAIRE, LEIBNITZ stb.) kételkedéssel, pontosabban gúnyolódva fogadták a tervezetet. Tulajdonképpen sikerét, ismertségét ennek köszönhetette. Eredetiségét, gondolatainak fontosságát majd csak századunkban kezdik értékelni, amikor megszületnek a béke megőrzésére létrehozott nemzetközi szervezetek (*Nemzetek Szövetsége*, ENSZ, *Hágai Bíróság*), illetve az *európai integrációnak* a szupranacionalitás egyes elemeit is magában foglaló intézményei, szervezetei (*Montánunió*, *Közös Piac*). Ennek az *institucionális európaiságnak* a szellemi hátterét azok a gondolkodók adták, akik Európa másságát, sokszínűségét fogalmazták meg.

A szellemi fejlődésben elért eredmények összefoglalójának is számító francia Enciklopédia szerint „keveset számít az, hogy kiterjedését tekintve a világ négy része közül Európa a legkisebb, mivel valamennyi közül ő a legjelentősebb”. S következik a felsorolás, hogy milyen területen előzi meg földrészünk a többi kontinenst: a kereskedelemben, a hajózásban, a (talaj) termékenységében, a népek

felvilágosultságában és rátermettségében, a tudományok és mesterségek ismeretében. S ami a legfontosabb, hogy Európa a társadalom boldogságának megvalósítására törekvő keresztény vallás híve. Világos a korszak gondolkodói számára, hogy Európa anyagi és szellemi téren felülmúlja a többi kontinenst. Ezt nagyon egyértelműen MONTESQUIEU fejezi ki *A törvények szelleméről* c. művében: „Európa a teljesítmény olyan magas fokára ért, hogy a történelem hozzá mérhetőt nem talál.” Indokai között nem csupán anyagi jellegű tényezők szerepelnek, hanem elsősorban a szellemi, civilizációs előny. A világ többi része „rabszolgaságban és nyomorban sínylődik, ... sötét éjszakába temetkezik. S ha Európára tekintünk, látjuk, hogy azoknak az államoknak, ahol az irodalmat leginkább művelik – ennek arányában – nagyobb a hatalma is.” Földrészünk tehát a legműveltebb, s a szabadság itt a legkiterjedtebb. Már csak egy lépés – s ez nem várat sokáig magára –, hogy ennek a modellnek a terjesztését *tudatosan* kell vállalni. Egyben azt is jelenti, hogy a keresztény Európa modellje mellett megjelenik a *világi* Európa modellje is, amelynek meghatározó attribútuma a *szabadság*. Ennek a formálódó Európa-modellnek a tudatos terjesztését a forradalom vállalja magára.

S valóban: a XIX. században Európa magabiztosan, egyre fölényesebben és kíméletlenül tör előre, és formálja a maga képére a világot. A század utolsó évtizedeiben pedig olyan fejlődési pályára lép, amely a *modern* Európa kialakulásához vezet.

A modern Európa kialakulásának néhány jellemzője (1870-1950)

A fejlődés a XIX. század utolsó évtizedeiben gyorsul fel. Legszembeszökőbb jele a vasúthálózat kiterjedése és új energiaforrások (elektromosság, kőolaj) megjelenése, illetve az erőteljes urbanizáció. A modern városkép a századfordulóra alakul ki. A belső migráció – faluról történő elvándorlás – megnöveli a városi lakosság létszámát. A századfordulón Londonnak 6,5 millió, Párizsnak 3 millió, Berlinnek 2 millió lakosa van. A kiteljesülő ipari forradalom átalakítja a társadalom szerkezetét: csökken a mezőgazdaságban dolgozók aránya, növekszik az iparban foglalkoztatottaké, s látványosan az ún. harmadik szektorban – a szolgáltatásokban – dolgozóké. Európa keleti részében és a Balkánon meghatározó marad a parasztság.

A nyugati részben viszont kialakul a *modern középosztály*: az állami bürokrácia, a magángazdaság hivatalnok rétege (pl. a múlt század végén Angliában a titkárnői foglalkozás). Az értelmiség is ekkor válik elkülönült – jelentős tömeget magában

foglaló – társadalmi réteggé a lezajlott oktatási forradalom (iskolarendszer kiépülése, tanítók tömeges képzése) következtében. Kelet-Európában (a Balkánon) ez a réteg gyenge, helyette a nemesi társadalom maradványa, a dzsentri (hivatalnok, katona) erősödik meg, és konzerválja a tradicionális viszonyokat.

A tárgyalt korszak a *tömegfogyasztás* kora is. Emelkedtek a reálbérek, némileg javultak a lakáskörülmények (ezen a területen csak a második világháború után áll be számottevő változás), s megnőtt a szabadidő. A sport tömegfogyasztási cikk lesz (futball, Tour de France stb.). Elterjed a kerékpár (turizmus), a rádió és a mozi. Tömegek olvassák az újságokat (pl. a Petit Journal c. francia napilap 2 millió példányban jelenik meg). Eltűnőben van az analfabetizmus.

A *szociálpolitika* a XIX. században még nem jellemző, kivétel Németország, ahol a konzervatívok teremtik meg. Szerintük ugyanis újjá kell alakítani a közösséget (nem a régi módon: a rendekre, a céhekre alapozva) a nemzeti egység keretében, ahol az állam a felelős. S erre a liberalizmus nem jó, mert azzal, hogy az egyéni érdekek versenyére épül, megoszt. 1883-ban bevezetik az általános társadalombiztosítást (1/3-át az alkalmazók, 2/3-át az alkalmazottak fizették), 1889-ben pedig az öregkori nyugdíjat (70 évtől). Az állami szociálpolitikai rendszer létrehozását ösztönözte a szociáldemokraták elleni harc is.

A társadalom szerkezeti átalakulásának következményeként megjelennek a politikai és érdekvédelmi munkásszervezetek is. Franciaországban 1884-ben legalizálják a szakszervezeteket (*CGT*, 1885). Angliában a század elején már 2,6 millió tagja van. 1864-ben és 1889-ben megalakul az I. illetve a II. Munkásinternacionálé. A század utolsó évtizedeiben szinte minden országban megalakul a szocialista-szociáldemokrata párt (a modell a német párt lesz). Az egyház is állást foglal a munkáskérdésben (*Rerum Novarum* 1891, XIII. LEO).

Bővül a választójoggal rendelkezők köre. A tárgyalt korszakban a férfiak megkapják, a nők csak a második világháború után.

A hatalmas anyagi és szellemi gyarapodás láttán a töretlen fejlődésbe vetett hit megingathatatlanak tűnik. Ezt a hitet roppantja meg az 1914-18-as *Nagy Háború*, az első nagy tömegháború, a maga 16 millió halottjával. A háború befejezését követő évek heves politikai harcaiban válik nyilvánvalóvá a tömegek felemelkedése, emancipációja.

A társadalomépítés területén három újdonság jelenik meg markánsan. A marxista munkásmozgalom szakadása: a *kommunizmus* megjelenése. LENIN ajánlata a

perifériáknak, forradalmi hullám Európában, nagy bolsevik típusú pártok megjelenése (sztalinizmus). Mindezek reformokra kényszerítik a tőkés rendszert.

A másik irányzat, a szélsőjobboldali totalitarianizmus Olaszországban és Németországban jut hatalomra. A „proletár nemzetek”, illetve a „felsőbbrendű népek” elméletére alapozzák ideológiájukat, társadalmukat.

A harmadik a *szociáldemokrácia* irányzata, amelynek a gyakorlatban és a teóriában is a német párt a meghatározó szervezete, vezetője. (Az 1919-es választásokon 47%-ot szerez.) BERNSTEIN megkérdőjelezi a proletárforradalom szükségességét, HILFERDING pedig megalkotja a „szervezett kapitalizmus” elméletét 1927-ben.

Európában a tárgyalt időszak első felében kialakulnak a nemzetállamok, birodalmak, hatalmi csoportosulások. Kontinensünk nagyhatalmai felosztják egymás között a világot. Kontinentális (pl. a német) és transzkontinentális (pl. a francia) birodalmak alakulnak ki. Az első világháború után geopolitikai átrendeződés következik be. A birodalmak vereséget szenvednek, a nemzetállamok köre Kelet-Európa felé kitágul. Az orosz birodalom újjászületik (modell a gyarmatoknak). Az első világháború után az Egyesült Államok beavatkozik Európába, de visszavonul. A második világháború alatt viszont végérvényesen elkötelezi magát Európában és a világban, ami egyben az európai nagyhatalmak hanyatlását is jelenti. Resurrekció! majd az integráció jelent.

A páneurópai gondolat

Az első világháború megrázta az emberiséget, különösképpen pedig az európaiakat. Ez a tragikus élmény és a világban végbement hatalmi átrendeződés ösztönözte az értelmiség egy részét arra, hogy az európai egység megvalósulásának útját keresse. Közülük is kiemelkedik COUDENHOVE-KALERGI, RICHÁRD gróf (1894-1972), a páneurópai egység első, koherens megfogalmazója, aki egyben az első gyakorlati lépéseket is megtette ebben az irányban. Elképzeléseit 1923-ban Bécsben kiadott *Páneurópa c.* írásában fogalmazta meg, majd népszerűsítette ugyanilyen címen – több nyelven – megjelenő lapjában. Könyvében abból indult ki, hogy a világháborúban legyengült Európa államainak össze kell fogni, egyesülniük kell, mert ellenkező esetben vagy a Szovjetunió, vagy az Egyesült Államok le fogja igázni. Az előbbi politikailag és katonailag, az utóbbi pedig pénzügyileg. Európa államainak nem szabad még egyszer „testvérháborút” vívni egymással.

Az európai államok politikai és gazdasági összefogását föderatív alapon, a nemzeti szuverenitás egy részének feladásával képzelte el. Az államhatárok csupán közgazgatási határok lennének, biztosított lenne a személyek és áruk szabad forgalma. A szövetséget kétkamarás törvényhozás igazgatná. Az egyik a *Népház* (képviseelőház). Egy képviselőt egymillió lakos választana. A másik kamara az *Államok Háza* lenne, amelybe az államok delegálnának képviselőt. KALERGI 1926-ban már módosította álláspontját: nem szövetségi állam lenne az európai szövetség, hanem államok szövetsége. Mintaképnek Svájcot állította.

Gyakorlati lépéseket is tett elképzelései megvalósítására. 1923-ban Bécsben megalapította a Páneurópai Uniót, amely néhány év múlva jelentős nemzeti tagozatokkal is rendelkezett. Olyan neves politikusok és értelmiségiek támogatták, mint LÉON BLUM, ARISTIDE BRIAND (Franciaország), PAUL LÖBE (Németország), THOMAS MANN, PAUL VALÉRY, EINSTEIN, FREUD stb. Az ügy számára fontos volt, hogy támogatóra talált az 1925-29 között külügyminiszeri posztot betöltő ARISTIDE BRIAND-ban, akit 1927-ben a *Páneurópai Unió* tiszteletbeli elnökévé választottak.

KALERGI 1924-ben *Nyílt levelet* intézett a francia képviselőkhez. A választásokat ebben az évben a Baloldali Kartell nyerte meg, amelynek politikusai békülékenyek voltak Németországgal, a megegyezést, együttműködést keresték vele. Levelében megismétli a *Páneurópa* c. könyvében kifejtetteket. Gazdasági, politikai és katonai szövetség létrehozását javasolja az európai államok között. Angliát még nem tartja érettnek a csatlakozásra, ezért megegyezést ajánl vele. Ugyanígy az Egyesült Államokkal. A Szovjetunióval és a Távol-Kelettel (Japán, Kína) pedig békét.

BRIAND felkarolta a gondolatot, és 1929. szeptember 5-én beszédet tartott a *Népszövetségben* az európai államok közötti összefogás szükségességéről. A tagok arra kéri, hogy tervét memorandum formájában juttassa el a 27 tagországnak. Ez 1930. május 1-jén meg is történik. A *Memorandum* a gazdasági összefogás szükségességéből indul ki, mert Európa gazdasága rendezetlen. De előbb politikai téren kell cselekedni, így a gazdaságilag gyengébb államok is bizalommal lennének az ügy iránt. A terv a következő javaslatokat tartalmazza:

- az európai szövetség nem a Népszövetségen kívül jönne létre, hanem annak ellenőrzése alatt;
- nem a viszályok rendezésének fóruma lenne;
- semmilyen népcsoporttal (szövetséggel) nem állna szemben;
- az államok szuverén jogait nem érintené.

Felelős képviselő szerve az *Európai Értekezlet* lenne, amelynek tagjai a Népszövetség tagállamainak képviselői lennének. Székhelyül Genfet javasolja.

A Memorandumra adott válaszokat általában a csalódottság jellemzi, mert a politikai szervezkedést a gazdasági elébe helyezi. Bírálják a teljesség hiányát: Törökország és a Szovjetunió kimaradna. A tervezet nem beszél a kisebbségek védelméről. Ezért a magyar válasz is elutasító.

A válaszok megvitatására a Népszövetség szeptember 11-én „páneurópai vitanapot” rendez, amely semmitmondó zárónyilatkozat elfogadásával zárul a leghevesebb ellenző, Anglia (a gyarmatbirodalom) miatt. Végso soron a szélsőjobboldal elöretörése, a párizsi békék felülvizsgálatát követelő revíziós politika egyre nagyobb térhódítása nem kedvezett az egységtörékvéseknek. Ezek felvetésére, és megvalósításának elkezdésére csak az újabb világháború után kerül sor.

AZ INTEGRÁCIÓT ÖSZTÖNZŐ LÉPÉSEK A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Az integráció komplex folyamat. Egyrészt: történelmi fejlődés eredménye. Másrészt: – főként a dinamikája – erőteljesen determinált a második világháborút követő európai és világhelyzet által (hidegháború). Harmadrészt: a gazdaság és a politika összefonódik. Tehát nem azonos a gazdasági integrációval. Központi probléma a német kérdés, rendezése erőteljes hatással van az integrációs folyamatra, s így a franciáknak jelentős szerep jut. És természetesen fontos az Egyesült Államok szerepvállalása.

A páneurópai gondolat újjászületése

CHURCHILL 1946. szeptember 16-án beszédet mond a zürichi egyetemen. Beszédét Európa újjáépítésének, az egység megteremtésének szenteli. Hogy Európa a boldogság, a jólét kontinense legyen, s hogy többé ne legyen háború, rombolás a földrészen, „újjá kell teremteni az európai családot”. Ennek a regionális szövetségnek lehetne a neve *Európai Egyesült Államok*. Az első lépés ennek megteremtése irányában egy *Európa Tanács* megalakítása lehetne. Beszédét Talpra Európa! felkiáltással fejezi be. Ugyanebben a beszédében – a korabeli Európa nagy megdöbbenésére – Németország és Franciaország kibékülését javasolja, mert enélkül nem lehet az európai egységet megvalósítani. Szó szerint a következőket mondja:

„... ha az európai országoknak sikerülne egyesíteniük 300-400 millió lakosukat, közös örökségük gyümölcseként olyan jólétet, dicsőséget és boldogságot ismerhetnek meg, amelyet nem korlátozhatna semmiféle mezsgye, határ ... Szükséges valamiféle Európai Egyesült Államokat létrehozni ... Amit most fogok mondani, az meglepi önöket. Az európai család újjáteremtéséhez az első lépés Franciaország és Németország szövetsége szükséges. Európa nem születet újja egy szellemileg nagy Franciaország és egy szellemileg nagy Németország nélkül ...”

A háború alatt a nácizmus ellen harcoló ellenállók már megfogalmaztak hasonló tartalmú egységfelhívást.

Három hónappal a zürichi beszéd után CHURCHILL megalapítja Londonban a *United Europe Movement*et, nem sokkal később pedig Franciaországban alakul hasonló nevű mozgalom. 1947 nyarán megalakul az *Európai Parlamentáris Unió*. Ennek egyik kezdeményezője COUDENHOVE-KALERGI. Az ezeknek a mozgalmaknak a tevékenységét koordináló bizottság DUNCAN SANDAYS elnöklétével alakul meg. Első feladatának egy kongresszus összehívását tartja. A tanácskozássra Hágában kerül sor CHURCHILL elnöklétével s mintegy 800 résztvevővel, akik 16 országot képviseltek. A kelet-európai országok delegátusainak többsége menekült státusban volt jelen. Ez az első Európa-kongresszus. Az elfogadott kiáltvány *Európai Nemzetgyűlés* létrehozását sürgette.

Az *Európa Tanács (ET)* megalapításának okmányát Londonban írták alá 1949. május 5-én. Célja az európai államok közötti szoros együttműködés megteremtése. A tagországok vállalják, hogy tiszteletben tartják az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat. Konvenció formájában ajánlásokat tesz a tagállamoknak az emberi jogok, a kulturális és oktatási szabályozás, a média, a szociális kérdések, a regionális tervezés, a környezetvédelem területén. A tagállamokban történt becikkelyezés után ezek az ajánlások a nemzeti törvényterek részévé válnak.

Az ET Miniszterek Tanácsa 1955. december 8-i ülésén fogadta el európai szimbólumként a kék színű zászlót a körben elhelyezkedő 12 sárga csillaggal. Magyarország 1991 óta tagja a szervezetnek.

Ajánlásainak célja: azonos feltételek biztosítása a tagállamok polgárai számára társadalmi, kulturális és jogi tekintetben.

Legfontosabb szervei:

- *Miniszterek Bizottsága*: a tagállamok külügyminisztereiből áll, illetve az őket helyettesítő, a szervezethez állandó megbízottként akkreditált diplomatakból.
- *Parlamenti Közgyűlés*: az első nemzetközi összetételű parlament a történelemben. A tagállamok delegálják a képviselőket. (Magyarország hetet) Megvitathat bármely európai vonatkozású kérdést. Az ülésszakok (évi három alkalommal) között állandó bizottságokban végzik a munkát.

Az emberi jogok helyzetével két speciális bizottság (az *Emberi Jogok Európai Bizottsága* és az *Emberi Jogok Európai Bírósága*) foglalkozik, vizsgálja a panaszokat, és hoz döntéseket.

Gazdasági ösztönző lépések

Európa az újjáépítésben elsősorban az Egyesült Államokra számíthatott, amely 1945 és 1947 között kb. 15 milliárd dollárt juttatott földrészünknek. Ezért Washington arra ösztönözte az európai államokat, hogy tömörüljenek, és közösen dolgozzanak ki egy újjáépítési tervet. Lényegében ennek alapelveit fejtette ki MARSHALL külügyminiszter a Harvard Egyetemen 1947. június 5-én. Beszédének főbb megállapításai a következők:

- saját talpra állását Európának kell kezdeményeznie, az Egyesült Államok segítsége ekkor lesz hatékony
- a talpra állással biztosítani kell a szabad intézmények fennmaradását
- támogatást nem kaphat az, aki a nyomorból akar politikai tőkét kovácsolni
- bárki részt vehet a vállalkozásban, doktrínától függetlenül

Bár a március 12-én tartott, meglehetősen hidegháborús tónusú TRUMAN-beszéd után hirdették meg, a Szovjetunió is felajánlotta. A június végi párizsi tanácskozáson még a MOLOTOV vezette szovjet küldöttség is részt vesz. Visszatérve Moszkvába július 2-án a Pravda a segély elfogadását már a függetlenség elvesztésével azonosítja, s ezzel lényegében elutasítja.

Szeptember 22-én a segélyben részesülni kívánó 16 ország által készített jelentést elküldték TRUMANNak, aki azt december 19-én terjesztette a Kongresszus elé. Ajánlásában az Európai Újjáépítési Program politikai jelentőségét emelte ki: „Az újjáépítés az egyedüli biztosíték, hogy a nemzetek egy csoportja, amely a szabadság, igazság és egyéni méltóság bástyája, megtarthassa függetlenségét ...

Az európai gazdasági bajok kiélezték a politikai küzdelmet a szabadon és a törvények oltalma alatt élni akarók s azok között, akik ürügyként akarják felhasználni e bajokat a totalitárius állam megteremtésére ...” A vita a kongresszusban 1948 januárjában kezdődött, és az április 3-án elfogadott *Foreign Assistance Act* elfogadásával fejeződött be. A törvény megteremtette a washingtoni Európa-politika gazdasági pillérének alapját. A segélynyújtás irányítására létrehozzák az *Economic Cooperation Administration (ECA)*, a *Gazdasági Együttműködési Igazgatóságot*, amelynek feladata a termelési tervek elbírálása volt. A segélyezés alapelvei a következők voltak: kétoldalú egyezményeket kell kötni a segélyezett országokkal, cserébe meghatározott árukat kell szállítani az Egyesült Államok számára. A törvény arra is kötelezte az *ECA* igazgatóságát, hogy olyan termékek szállítását tagadja meg, amelyek a programon kívüli ország számára gyártandó áru előállításához szükségesek, ha a szóban forgó áru kivételét az Egyesült Államok biztonsági okokból nem engedélyezi.

Az *ECA* európai megfelelője az *Organisation of European Economic Cooperation (OEEC)*, az *Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet* 1948. április 18-án alakult meg. Kettős célja volt: közvetlen, vagyis a segély szervezése és távoli, vagyis a résztvevő államok együttműködésének fejlesztése. A szervezet 1960-ban megszűnik, pontosabban újjászerveződik. Az új szervezet 1960. december 14-én alakul meg *Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)* néven.

A *Marshall-terv* négy évre – 1948-1952 között – irányzott elő 17 milliárd dollárt, amelyből 13 milliárdot folyósítottak is. A cél az volt, hogy négy év után az európai gazdaság önfenntartó legyen. Megvalósítása alatt feladták a liberális gazdaság-politikai elveket, s erőteljes dirigista politikát folytattak. A *Marshall-terv* célját a következőkben lehetne összefoglalni:

- infrastruktúra megújítása;
- radikális termelékenység-növelés (főleg az acél- és energiaiparban);
- kiegyensúlyozott nehézipari elosztás (ne csak a Ruhr-vidék);
- mezőgazdaság modernizálása;
- monetáris stabilitás.

A *Marshall-terv* beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Már az 1947-49 közötti alapozó szakaszban kiemelkedő eredmények születtek: új infrastruktúra alakult ki, az ipari termelés átlagosan 30%-kal nőtt, a munkatermelékenység pedig 10%-kal volt magasabb, mint a háború előtt. Lényegében a liberális világ gazdasági rend jött létre atlanti központtal.

Politikai ösztönző lépések

Döntő a német-francia viszony alakulása volt. Párizs minden rendezési tervet a biztonság (német kérdés) és a nagyhatalmiság szempontjából ítél meg. Ezért nem tetszik neki CHURCHILL zürichi beszéde és a bizónia létrehozása sem 1946. december 2-án (az angol és amerikai német megszállási zóna gazdasági egyesítése). Ezért Anglia és Franciaország 1947. március 4-én szerződést ír alá Dunkerque-ben egy esetleges német agresszió megelőzésére.

Az antifasiszta koalíció szétszakadása és a hidegháború kezdete azonban alaposan átalakította a francia – s egyben a nyugati – elképzeléseket. A fordulatot BEVIN angol külügyminiszter 1948. január 22-i alsóházi beszéde jelzi. Itt BEVIN a Szovjetuniót teszi felelőssé a nemzetközi helyzet romlásáért, s már nem a német, hanem a szovjet fenyegetés lesz a fő veszély. A nyugat-európaiakat egy védelmi szövetség létrehozására szólítja fel. Ennek első lépéseként a dunkeerque-i szerződést kiterjesztik a Benelux államokra, s 1948. március 17-én (közvetlenül a prágai kommunista hatalomátvétel után!) az öt állam Brüsszelben egyezményt ír alá. Szerepel benne a német veszély, de elsősorban már a stabilitást (gazdaságot) és a békét veszélyeztető – bárhonnan is jövő – agresszió ellen irányul. TRUMAN üdvözlöi a brüsszeli szerződés aláírását, az Egyesült Államok csatlakozását azonban alkotmányos tilalom akadályozza. Vagyis az ország békeidőben nem lehet tagja katonai szervezetnek. E tilalom feloldására VANDENBERG republikánus szenátor törvényjavaslatot terjeszt elő, amelyet a Szenátus 1948. július 11-én elfogad. Ezután lehetővé válik, hogy az Egyesült Államok csatlakozzon a kölcsönös segítségen alapuló, nemzetbiztonságát érintő regionális egyezményekhez. Ez a döntés az amerikai izolációs politika feladását is jelentette, konkrétan pedig a brüsszeli szerződés továbbfejlesztését célozta. Szeptember elejére el is készült egy katonai integrációs szervezet tervezete, amely az *Észak-atlanti Szerződés Szervezete* nevet viselte. Az érdemi tárgyalások azonban csak az elnökválasztás után kezdődtek el.

Hosszas viták után 1949. április 4-én 12 állam írta alá Washingtonban az *Észak-atlanti Szerződés Szervezetének* (*North Atlantic Treaty Organization – NATO*) alapokmányát. A NATO sokoldalú katonai és politikai szervezet, amelynek határa a szerződő felek területeinek határáig terjed. Célja: ösztönözni a gazdasági és politikai együttműködést, támadás esetén pedig segítséget nyújtani. A szerződés 20 évre szól, és megújítható. Az ENSZ alapokmányával összhangban van. Ezután következett Németország integrációja, amely csak Franciaország bevonásával történhetett meg.

A MONTÁNUNIO

A Schuman-terv

A német kérdés rendezésének alapelveit DEAN ACHEASON, MARSHALL utóda a következőképpen fogalmazta meg: cél a német nép legszorosabb integrációja egy európai társulásba egy demokratikus szövetségi állam keretében. Az első komoly lépés ebben az irányban az 1949. április 8-án Washingtonban a három nyugati megszálló hatalom által aláírt ún. „megszállási statútum” volt. Ez megalakította a trizóniát, a három nyugati zóna egyesítését. A megszállás maradt, de célként azt jelölték meg, hogy Németország a lehető leggyorsabban fejlődjön. Felemelték az acéltermelés kvótáját, és gyárakat mentesítettek a leszerelés alól. Még ebben a hónapban azonos szavazatszámot biztosítottak Németországnak a Nemzetközi Ruhr Hatóságban. Nagyjából ugyanekkorra a szovjetek feloldották Berlin blokádját, ami azt is jelezte, hogy Németország egyesítéséről a négy nagyhatalom nem fog tudni megegyezni, a német kérdés (ideiglenes) rendezése kétféle módon történik. Május 23-án a Külügyminiszterek Tanácsában ACHEASON is ragaszkodik Németország egyesítésének nyugati feltételeihez. Ugyanezen a napon lép hatályba a nyugatnémet alkotmány. Augusztus 14-én pedig választásokat tartanak a nyugati övezetekben. Szeptember 20-án 11 Landból (tartományból) megalakul a *Német Szövetségi Köztársaság*. Október 7-én a szovjet zónában deklarálják a *Német Demokratikus Köztársaság* megalakulását.

Németország – s vele Európa – kettészakadt, s ugyanekkor megteremtődtek az integráció gazdasági, politikai és katonai keretei. Kelet-Európa leszakadt, pontosabban egy „szervezetlen” integrációs modell (szovjetizálás) kezdett megvalósulni a keleti régióban.

1947 szeptemberében megalakult a *Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (KOMINFORM)*, amelynek gyakorlatilag az volt a feladata, hogy a szovjet (kül)politika számára mozgósítsa a világ közvéleményét. Moszkva megtiltotta a kelet-európai országok csatlakozását a *Marshall-terv*hez. Helyette 1949 januárjában megalakították a *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát (KGST)*, amely valójában csak papíron funkcionált az 1960-as évekig.

A döntő lépést Németország Európába történő integrálására Franciaország tette meg. Ebben személy szerint is nagy szerepet játszott két francia politikus, ROBERT SCHUMAN (1886-1963) és JEAN MONNET (1888-1979). SCHUMAN a háború utáni francia kormányokban volt miniszterelnök, pénzügyminiszter, majd külügyi-

niszter. Kereszténydemokrata politikusnak minősíthető, bár Franciaországban klasszikus értelemben vett kereszténydemokrata párt nem volt. 1919 óta volt a francia parlament tagja. MONNET inkább minősíthető gazdasági-pénzügyi szakembernek, mint klasszikus értelemben vett politikusnak. A két világháború között a bankszférában dolgozott. Részt vett több kelet-európai ország (Románia, Lengyelország) pénzügyi stabilizációjában, alapítója volt a Kínai Nemzeti Banknak. 1946-47-ben a francia modernizációs terv felelőse. Valójában a *Schuman-terv*nek is ő a kidolgozója. Mindig a háttérben maradt, nyilvánosan szinte nem is politizált.

Harmadik fontos személyiséként meg kell említeni a nyugatnémet kancellárt, KONRAD ADENAUER (1876-1967) kereszténydemokrata politikus, aki a francia-német kiegyezés és az európai integráció elkötelezett híve volt.

A *Schuman-terv*, amely lényegében azonos az 1950. május 9-én (öt évvel a német fegyverletétel után!) a francia külügyminiszter által közzétett nyilatkozatban foglaltakkal, megvetette a francia-német kiegyezés és együttműködés, valamint a gazdasági-politikai integráció alapjait. (Előkészítését teljes titoktartás övezte.) A nyilatkozat kimondja: „Az európai nemzetek tömörülése megköveteli, hogy a Franciaország és Németország közötti évszázados ellentét megszűnjön. A teendők e téren elsősorban Franciaországra és Németországra várnak.

E célból a francia kormány egy korlátozott, de döntő és azonnali lépésre tesz javaslatot.

A francia kormány azt javasolja, hogy a teljes francia-német szén- és acéltermelést egy közös felső hatóság alá rendeljük, olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is ...

Az így létrehozott termelési összefogás biztosítja, hogy Franciaország és Németország között nemcsak elképzelhetetlen lesz a háború, hanem gazdaságilag lehetetlenné is válik.”

E javaslatból születik majd meg az első európai gazdasági integrációs szervezet, az *Európai Szén- és Acélközösség*, a *Montánunió* (*Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier*).

Németország integrálását a kiéleződött nemzetközi helyzet is napirendre tűzte. A koreai háború arra kényszerítette az nyugat-európai hatalmakat, hogy katonailag is jobban elkötelezzék magukat (az Egyesült Államok is ezt kérte), és politikailag is szorosabbra zárják soraikat. A hidegháború tehát ösztönözte az integrációs folyamat elmélyülését.

1950. október 24-én PLEVEN francia miniszterelnök közös európai hadsereg felállítását javasolta, amelyben német egységek is lennének. E javaslatból született meg az *Európai Védelmi Közösség* terve, amelyet 1952. május 27-én Párizsban írtak alá a Benelux államok, Olaszország, Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság. Előző nap Bonnban a francia, angol és amerikai külügyminiszter, valamint ADENAUER kancellár aláírták a három hatalom és az NSZK közötti kapcsolatokra vonatkozó egyezményt (*Németország-szerződés* vagy röviden a bonni szerződés). A szerződés kimondja a megszállás megszűnését. A csapatok ugyan maradnak, feladatuk azonban a „szabad világ védelme” lesz. Az NSZK-t meghívják az *Európai Védelmi Közösség*be, hogy ezzel „hozzájáruljon a szabad világ közös védelméhez”. A szerződés azonban soha sem lépett életbe, mert feltétele az Európai Védelmi Közösség létrejötte volt. Azt viszont csak a Benelux államok és az NSZK parlamentje ratifikálta. A francia nemzetgyűlés 1954 augusztusában leszavazta. Ezután az olasz parlamentben már napirendre sem tűzték. Franciaországban különösen a gaullé-isták és a parlamentben nagy befolyással rendelkező kommunisták ellenezték.

A megoldást végül is az angol külügyminiszter kezdeményezte tárgyalássorozat eredményeként a francia fővárosban 1954. október 23-án aláírt szerződés, a *Nyugat-Európai Unió* (*Western European Union – WEU*) létrejötte jelentette. Ennek értelmében a megszállás megszűnik az NSZK-ban, amely külső és belső ügyeiben szuverén lesz, a brüsszeli egyezményt kibővíti Olaszországgal és az NSZK-val, amelyet meghívnak a NATO-ba. Az NSZK viszont kötelezettséget vállal, hogy Németország újraegyesítésekor csak békés eszközöket alkalmaz, lemond az atom-, a biológiai és a vegyi fegyverek gyártásáról.

Ugyanekkor írták alá a Saar-vidékről szóló francia-nyugatnémet egyezményt. Egy évvel később a térség lakossága népszavazáson az NSZK-hoz való csatlakozás mellett döntött.

A párizsi szerződés 1955. május 5-én lépett hatályba, ami azt is jelentette, hogy az NSZK a NATO tagja lett. Két nappal később a Szovjetunió felmondta az angolokkal 1942-ben, a franciákkal pedig 1944-ben kötött szövetségi szerződést, május 14-én pedig Varsóban a kelet-európai szocialista országok megalakították a *Varsói Szerződés* nevű együttműködési és kölcsönös segélynyújtási szervezetet. A nagyhatalmak ugyanekkor rendezték az osztrák kérdést is.

A Varsói Szerződés aláírásával lényegében kodifikálódott a katonai szembenállás. Ez egybeesett azzal, hogy (Nyugat) Európa az integráció teljes körű intézményesítésének a küszöbére érkezett.

A Montánuniótól a Római szerződésig

Az 1950. május 9-i francia nyilatkozatban felvetett francia-nyugatnémet gazdasági együttműködés szervezeti kidolgozása a nyár folyamán elkezdődött. Olaszország és Belgium nyomban támogatta SCHUMAN tervét. De gyorsak és eredményesek voltak a tárgyalások a hollandokkal is, s ADENAUER is meggyőzte kormánya tagjait. A tárgyalások sikeréhez hozzájárult az is, hogy a három meghatározó ország – Olaszország, Franciaország és az NSZK – politikusainak ideológiai nézetei azonosak voltak: SCHUMAN, DE GASPERI és ADENAUER is kereszténydemokrata eszmei irányultságú volt, s az európai kultúra lényegét a keresztény szemléletben jelölte meg. Anglia megfigyelőként részt vett a tárgyalásokon, de amikor a hat ország képviselői 1951. április 18-án aláírták az *Európai Szén- és Acélközösség* megalakulását rögzítő szerződést, London nem adta hozzájárulását. Távolmaradását azzal indokolta, hogy a szigetországnak nincsenek szén- és acélproblémái. Valójában szuverenitása csorbulását féltette. Meg kell mondani, hogy nem alaptalanul, mert a *Montánunió* alapító okmánya volt az első európai dokumentum, amely a szupranacionalitás elemeit is tartalmazó integrációs intézményt hozott létre. A nemzeti parlamentek ratifikációs eljárásai után az egyezmény 1952. július 25-én lépett hatályba.

Az alapító okmány egyértelműen leszögezte, hogy a gazdasági közösség végső célja politikai: „... gazdasági közösség teremtésével megvetik a hosszú ideig véres megosztásban szemben álló népek közötti szélesebb és alaposabb közösség első alapjait, és lerakják olyan intézmények alapköveit, amelyek alkalmasak a továbbiakban együttes sors irányítására.”

A szerződés előírta a tagállamok számára az egymás közötti forgalomban a vámok eltörlését a szénre, kokszra, vasra és az ócskavasra, s eltörlött minden megkülönböztető korlátozást a fogyasztók számára az árak, a szállítás és a fuvardíjak tekintetében. A döntések a nemzeti kormányok számára kötelező érvényűek voltak.

A Közösség legfelső szerve a kilenc tagú Főhatóság volt, amelynek elnökévé egyhangúlag *Jean Monnet*-t választották, székhelyévé pedig Luxemburgot. A Közgyűlésbe a nemzeti parlamentek delegáltak képviselőket, NSZK, Franciaország és Olaszország 18-18-at, Belgium és Hollandia 10-10-et, Luxemburg pedig 4-et. A Minisztertanács a kormányok minisztereiből állt. Létrehoztak még a vitás ügyek intézésére Törvényszéket. 1953. február 10-én megjelent a Közösség Hivatalos Közlönyének első száma is. A Közösség intézményei a nemzeti kormányoktól *függetlenül* tevékenykedtek. 1952. január 1-jén megállapították az

első európai adót is: az acél és szén árának 0,9%-át. Ezzel fedezték az intézmények működési költségeit.

A *Közösség* tevékenysége eredményesnek mondható. Modellül szolgált a későbbi európai integrációs intézményeknek, a gazdaságban elért eredmények pedig vitathatatlanok.

A megalakulását követő öt év alatt a kereskedelem addig nem látott arányokat ért el a tagországok között: a feketeszéné 21%-kal, a vasércé 25%-kal, az ócskavasé 175%-kal, a kohászati termékeké 157%-kal növekedett. A tagországok között a termékek ára sokkal kisebb arányban növekedett, mint máshol a világban. 1953 és 1958 között a hengerelt acél ára Nagy-Britanniában 31%-kal, az Egyesült Államokban 34%-kal emelkedett, a Közösségben viszont csak 10%-kal. Öt év alatt mintegy 25 ezer munkás részesült átképzésben. 1957. január 1-től a bányá- és acélipari szakmunkások számára a határok átjárhatóvá váltak. 1952 és 1960 között a Főhatóság 60 millió dollárral segítette a mintegy 38 ezer munkáslakás felépítését. 1953 és 1956 között a bányászatan és az acéliparban a bérek gyorsabban emelkedtek, mint az ipari átlagbér.

A sikerek arra ösztönözték JEAN MONNET-t, hogy gyorsítsa az európai egység kialakítását. 1954. november 9-én bejelentett lemondását a Főhatóság elnöki tisztről azzal indokolta, hogy nagyobb szabadságot akar élvezni e gyorsítás elősegítésében.

A Közösség külügyminiszterei az új elnök megválasztására az olaszországi Messzinában gyűltek össze 1955 júniusában. A Benelux államok levélben kérték, hogy vitassák meg, milyen módon lehetne az európai egység kialakítását meggyorsítani. JEAN MONNET látva ezt az elszántságot – amely találkozott az övével – még azt is fontolgatta, hogy visszavonja lemondását. De végül a francia RENÉ MAYER-t választották meg a Főhatóság elnökévé. JEAN MONNET pedig később megalakította a *Comité d'action pour les États-Unis d'Europe* (Akcióbizottság az Európai Egyesült Államokért) nevű szervezetet.

A külügyminiszterek a konkrét kérdéseket nem mindig azonos módon ítélték meg, de abban teljes volt az összhang közöttük, hogy tovább kell lépni az Európa-építés területén. S ennek – amint azt a közös nyilatkozat leszögezi – „mindenekelőtt gazdasági téren kell bekövetkeznie”. Az egyesült Európa megteremtéséhez elengedhetetlennek tartják közös intézmények kiépítését, a nemzeti gazdaságok fokozatos egyesítését, közös piac megteremtését és a társadalmpolitika fokozatos

összehangolását. A részletes terv kidolgozására egy bizottságot hoztak létre PAUL-HENRI SPAAK (1899-1972) belga politikus vezetésével.

Július elején a belga politikus elnökletével a Brüsszel melletti Val-Duchesse-i kastélyban el is kezdődött a munka. Az angolok is elfogadták a meghívást, és bekapcsolódtak a megbeszélésekbe. Sokan ezen csodálkoztak, sőt volt, akinek a fejében az is megfordult, hogy vajon nem ezért hívták-e meg az angolokat, hogy eleve kudarcra ítéljék a konferenciát. Valójában nem lehetett meg nem hívni őket, és ők sem teheték meg, hogy – legalábbis bizonyos szintig – ne vegyenek részt a megbeszéléseken. Hiszen itt fontos kérdés volt a közös atomenergia- politika kialakítása is, s az európai hatalmak közül ekkor egyedül Anglia rendelkezett atomfegyverrel, következésképpen atomiparral.

Miközben a tárgyalások folytak, aggodalommal figyelték Franciaországot, ahol az algériai háború miatt folytatott belpolitikai viták előidéztek a parlament feloszlását és előrehozott választások kiírását. Első ízben fordult elő, hogy a francia parlamenti választásokon a nagyon súlyos gyarmati kérdés mellett Európa is a kampány témái között szerepelt. Az 1956 január eleji választásokat végül is az Európa-pártiak nyerték meg, a képviselőházban ők kerültek többségbe.

1956 végére az európai integrációt alkotó két szervezet – a *Közös Piac* és az *Euratom* – alapokmányának tervezete el is készült, de még számos kérdés várt tisztázásra. Franciaország pl. késleltetni szeretne volna a szerződés hatályba lépését, remélte, hogy mielőbb befejezi az algériai háborút. Nemzeti valutáját is olyan rendszerrel védte, amely nem egyezett meg a tervezetek pénzügyi rendszerre vonatkozó javaslataival. A szociális kiadások vonatkozásában a francia rendszer szintén lényegesen eltért a többi országtól.

Az utolsó akadályt jelentő két problémát a Párizsban 1957. február 16-19. között tartott konferencián oldották meg. Megegyeztek abban, hogy – fokozatosan – minden ország olyan kedvezményeket nyújt a többi tagország mezőgazdasági termelőinek, mint a sajátjainak. A tengerentúli területek problémájára már nehezebben találtak megoldást. Ha Franciaország kívül akarta volna őket tartani, vagy be akarta volna őket vonni, akkor nem lett volna probléma. Mindkét javaslatot elfogadták volna. Párizs azonban először azt javasolta, hogy a tagországok vegyenek részt a tengerentúli területek gazdasági fejlesztésében, de az uralkodó szerepet Franciaország megtartotta volna. Végül is hosszas és kemény tárgyalások után kompromisszumos javaslatot fogadtak el: egy 580 millió dolláros fejlesztési alapot hoznak létre öt évre a Közösség (tehát nemcsak a francia (ex)gyarmatok,

hanem a belga, holland stb.) tengerentúli területeinek megsegítésére. Az alapba elhelyezett összeget annak arányában osztják el, amilyen nagyságú állami beruházást eszközöltek a szóban forgó területen.

Miután a tervezet elkészült, hátra volt a nemzeti parlamentek által történő ratifikálása. Konkrétan ennek a segítésére („lobbizásra”) alakult meg JEAN MONNET irányításával az előbb említett szervezet 1956 januárjában. JEAN MONNET különösen a szuezi krízis idején látta igazolva magát: a csatorna államossítása bebizonyította, hogy Európa mennyire sebezhető az energiaellátás területén.

A tagországok parlamentjeiben lefolytatott „Európa-viták” azt mutatták, hogy a tagországok politikusai, közvéleménye kész az aláírásra váró szerződések elfogadására, megszavazására.

A GAZDASÁGI KÖZÖSSÉGTŐL AZ EURÓPAI UNIÓIG

Az Európai Gazdasági Közösség megalakulása: a „Hatok”

Az *Európai Gazdasági Közösség (EGK)* – közismerten a Közös Piac – megalapítását rögzítő szerződés aláírására 1957. március 25-én került sor Rómában. A *Montánuniót* alapító hat országot – Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg – magas szinten képviselték az aláírásnál: Olaszországot ANTONIO SEGNI miniszterelnök, az NSZK-t ADENAUER kancellár, a többi országot pedig a külügyminiszterek.

A *Római Szerződés* 248 cikkelyben határozta meg az *EGK* célját, a megvalósítás módját és a szervezeti felépítését. A célok között csak nagyon óvatos formában szerepelt a politikai integráció – mint célkitűzés – megteremtése: „... az európai országok egyre szorosabb összefogása ...”

A Preambulumban szinte emelkedett hangnemben és stílusban nyernek kifejezést a Közösséget alkotó országok hosszú távú, egész Európa jövőjét érintő elképzelései. Biztosítani kívánják a Közösséget alkotó országok népeinek gazdasági és társadalmi haladását, az élet- és munkakörülmények javítását, a béke és a szabadság megszilárdítását, az eltérő fejlettségű régiók közötti különbségek megszüntetését. És természetesen felszólítják Európai népeit, amelyek hasonló eszméket, ideálokat vallanak, hogy csatlakozzanak hozzájuk.

A gazdaság vonatkozásában viszont egyértelmű volt a megfogalmazás, 11 pontban foglalja össze az intézkedéseket. Ezek közül a legfontosabb a vámunió megvalósítása: az export és import vonatkozásában a vámok és mennyiségi korlátozások megszüntetése, ugyanakkor közös vám- és kereskedelempolitika megvalósítása a *Közösséghez* nem tartozó államokkal szemben. A tőke szabad áramlása, a személyek korlátozás mentes közlekedése. Közös politika kialakítása a mezőgazdaság és a szállítás területén. Célul tűzték ki még a hat ország gazdaságpolitikájának összehangolását, a jogalkotás harmonizálását, a munkalehetőségek javítását, az életszínvonal növelését (*Európai Szociális Alap* létesítése), a Közösség gazdasági fejlesztése érdekében *Európai Beruházási Bank* létesítését. Tekintve, hogy több tagállam is rendelkezett még gyarmatokkal, ezzel a kérdéssel kapcsolatban is állást kellett foglalni. Célul tűzték ki az ezen területekkel kialakítandó társulási viszony megteremtését.

A vámunió megvalósítását 12 évre tervezték, azonban már 1968. január 1-re sikerült megvalósítani.

A gazdasági közösség megalapítása mellett döntöttek az *Európai Atomenergia Közösség* (*Euratom*) megalakításáról is. A szervezet feladata a nukleáris kutatások ösztönzése, közös programok készítése, a nyersanyagok beszerzése, elosztása és biztonságos ellenőrzésének a megszervezése.

A tagállamok parlamentjei 1957 július és október között ratifikálták a *Római szerződést*. Aggodalmat keltett az alapítók körében az 1958 májusi franciaországi alkotmányos válság és de GAULLE hatalomra jutása. A félelem alaptalannak bizonyult: a tábornok-elnök nem lépett ki a Közösségből, azonban egyértelművé tette, hogy következetesen fogja védelmezni a francia nemzeti érdekeket, nem riadva vissza esetleges krízis-helyzetektől sem.

Nagy-Britannia – bár egy ideig részt vett a tárgyalásokban, és mereven nem is zárkózott el – nem lépett be a *Közösségbe*. Túlságosan kötöttnek találta, illetve más irányú, a történelemben gyökerező kapcsolatait (Egyesült Államok, Nemzetközösség) részesítette előnyben. London csupán egy laza szabadkereskedelmi övezet létrehozását szorgalmazta. Erre viszont az EGK államai – elsősorban Franciaország – nem vállalkoztak. A kudarc után – részben az *EGK* hatalmának ellensúlyozására is – az angolok megalakították az *Európai Szabadkereskedelmi Társulást* (*EFTA – European Free Trade Association*). Az alapító okirat aláírására 1960. január 4-én *Stockholmban* került sor. Az alapító államok a következők voltak: Anglia, Dánia, Portugália, Ausztria, Norvégia, Svédország és

Svájc. (Izland 1970-ben csatlakozott, Finnország előbb – 1961-ben – társult, majd 1986-ban teljes jogú tag lett).

Az *EFTA* célja a tagállamok közötti ipari vámok és behozatali kontingensek felszámolása volt. Ez – a tervnek megfelelően – 1970-re meg is történt. Integrációs célkitűzések nem szerepeltek az alapító dokumentumban. Hogy mennyire nem volt vetélytársa az *EGK*-nak, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az alapító-inspirátor Anglia 1961-ben kéri felvételét az *EGK*-ba.

Moszkva a szocialista országok nevében hivatalosan reagált a *Közös Piac* megalkulására. A szovjet külügyminisztérium 1957. március 17-én tette közzé nyilatkozatát. Elvileg nem kifogásolt olyan közös erőfeszítéseket, amelyek az összeurópai gazdasági együttműködés kialakítását szorgalmazzák, mert az közelebb hozza egymáshoz az országokat és népeket. Ugyancsak támogatja azokat a közös erőfeszítéseket, amelyek az atomerő ipari termelésének megszervezését, békés felhasználását célozzák. Azonban – folytatódik a nyilatkozat – a *Közös Piac* és az *Euratom* nem ilyen szervezet. Ennek bizonyítására a következő érveket sorolta fel:

- a tagállamok valamennyien tagjai a NATO-nak;
- az *EGK* megalakítása tovább mélyíti a földrész kettéosztottságát;
- akadályozza a német nép nemzeti egységének kialakítását (mert az NSZK a NATO tagja);
- a nyugatnémet revansisták atomfegyver felhasználására fogják felhasználni (újabb háborús tüzfészek keletkeznek);
- az *Euratom* nem teszi lehetővé az ellenőrzést;
- alaptalan az az állítás, hogy az *EGK* létrejötte növeli Európa függetlenségét (az amerikai tőke már erősen behatolt Európába);
- veszélyt jelent az európai népek számára, mert az erősebbek fognak diktálni (pl. Franciaország alárendelt helyzetbe jut az NSZK-val szemben);
- az egymással szemben álló zárt rendszerek megteremtése nem megoldás.

Moszkva a következőket javasolta:

- összeurópai (kutató) intézet megalakítása;
- együttműködés, közös vállalatok létrehozása;
- összeurópai gazdasági együttműködés (pl. vízierőművek építése);
- európai energetikai együttműködés;
- kereskedelem megkönnyítése;
- kölcsönös gazdasági és pénzügyi segítségnyújtás.

A nemzetközi kommunista mozgalom ekkor még erőteljesen *EGK*-ellenes volt, amelyet alapvetően egy monopolista képződménynek tartott. Különösen a francia kommunista párt támadta hevesen, „Vatikán cselszövését” látta benne.

Az *EGK* megalakulása és életképessége, dinamizmusa kétségtelenül hatással volt a szocialista országokra is, amelyek a maguk integrációs szervezetében igyekeztek olyan reformokat végrehajtani, amelyek a szervezettebb együttműködésen alapultak. A *KGST*-országok az 1960-as években közös intézményeket és szervezeteket hoztak létre, amelyeknek az volt a célja, hogy gyorsítsák a fejlődést, egyes területeken kölcsönösen kiegészítsék a saját termelést, közös beruházásokat valósítsanak meg. A tagországok egyes termékekre specializálódtak, kidolgozták a munkamegosztás elveit. 1964-ben létrehozták a *Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bankot*, s megalakult a *Nemzetközi Beruházási Bank* is. Az 1970-es évek elején pedig ún. komplex fejlesztési tervet dolgoztak ki. Ebben az integrációs folyamatban a legkevésbé Románia vett részt. Lényegében továbbra is az 1950-es évekre jellemző önellátó, autarchiás politikát folytatta, amely egyenes következménye volt az általános politikai irányvonalnak. A *KGST*-ben azonban léte folyamán mindvégig a politika dominált a gazdasági törvényszerűségek felett.

Az *EGK* lényegében a *Montánunió* szervezeti felépítését követte, azonban sokkal kevésbé volt szupranacionális jellegű. (Az *EGK* megalakulásával a *Montánunió* nem szűnt meg!)

A három szervezet – az *EGK*, az *Euratom* és a *Montánunió* – szerveit 1965-ben egyesítették. (Hatályba 1967. július 1-jén lépett.)

A *Közös Piac* szervei a következők voltak: 1.) *Közgyűlés* (1962-től *Európa Parlament*) 2.) *Miniszterek Tanácsa* (*Tanács*) 3.) *Bizottság* 4.) *Bíróság* és 5.) *Gazdasági és Szociális Bizottság*.

A *Közös Piac* különböző szerveinek székhelye nem egy városban található. A *Tanács*ét és a *Bizottság*ét Brüsszelben, a közgyűlési bizottságokat és azok kiszolgáló apparátusát Luxemburgban, a *Közgyűlés plénumát* pedig Strasbourgban helyezték el.

A *Közgyűlés* 1960. november 19-i ülésén az *EGK* emblémájaként a tagországok térképét fogadták el, amelyen nincsenek feltüntetve a határok. Később az *Európai Unió* zászlaja a 12 aranycsillagos lobogó lett, amelyet egyébként 1955. december 8-án az *Európa Tanács* fogadott el jelképként, s először hivatalosan a közösségi hivatali épületek előtt 1986. május 29-én állítottak fel. S ugyancsak ekkor játszották először az európai himnusz, Beethoven IX. szimfóniájának egyik

tételét, az Örömdát. Két hivatalos ünnepe van az *Európai Uniónak*: május 5. és május 9. Az előbbi az *Európa Tanács* megalapításának a napja, az utóbbi pedig a Schuman nyilatkozat közlésének (1950) a napja (az ún. SCHUMAN-nap).

A *Közös Piac* legnagyobb hatáskörű szerve a *Tanács*. Tagjai a kormányok külügyminiszterei és szakminiszterei. A külügyminiszterek félévente elnököt választanak. Meghatározza a *Bizottság* munkájának fő irányait, felelős a költségvetésért. A tagok államuk érdekeit képviselik.

A *Bizottság* képviseli a *Közösség* kollektív érdekeit, s így lényegében egy szupranacionális szerv. Tagjait a kormányok nevezik ki, függetlenített tisztségviselőik, kormány megbízatást nem vállalhatnak. A Bizottság végrehajtó szerv, biztosítja a közösségi intézmények döntéseinek végrehajtását. Feladata még a közösségi alapok kezelése (pl. az átképzést támogató vagy a regionális egyenlőtlenségeket csökkentő alap).

A *Közügyülés* vagy *Európa Parlament* a *Közösség* tagállamainak a lakosságát képviseli, lényegében a Montánunió Közügyülésének az a utóda. Üléseit Strasbourgban tartja, de főtitkárága Luxemburgban van, bizottsági ülései pedig Brüsszelben folynak. Ülései nyilvánosak. A képviselőket 1979-ig a tagállamok delegálták, azóta választják őket. Minden ország a lakossága számarányának megfelelő képviselőt küld Strasbourgba. A képviselők pártok és nem országok szerint alkotnak csoportokat. A Közügyülés hatásköre korlátozott, törvényhozó hatalma nincs.

A *Gazdasági és Szociális Bizottságban* tömörülnek az ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi érdekszövetségek és a szakszervezetek képviselői. Komolyan tudják befolyásolni a döntéseket.

A *Római szerződés* szerint a *Tanácsban* 1965-re át kellett volna térni a minősített többségi szavazás elvére. Ez azt jelentette volna, hogy a kisebbségben maradt országnak – még ha nem is értettek egyet vagy érdekeikkel ellentéte volt a döntés – végre kellett volna hajtaniuk. de GAULLE azonban ezt elfogadhatatlannak tartotta és megvétőzta, s Franciaország képviselői 1965 júliusától nem vettek részt az *EGK* testületi ülésein (ez az ún. üres székek politikája). A *Közösség* legsúlyosabb krízisét élte át. Végül 1966 januárjában a luxemburgi külügyminiszteri értekezleten találtak megoldást (az ún. luxemburgi kompromisszum). Az ülésen elfogadott határozat kimondta: „A Bizottság javaslatára többségi szavazással meghozható – egy vagy több ország fontos érdekeit érintő – döntéseknél a *Tanács* tagjai megfelelő határidőn belül olyan megoldásra törekednek, amely a *Tanács* valamennyi tagja számára elfogadható”. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy

bármilyen kérdést „fontosnak” lehetett minősíteni és meg lehetett vétózni. A „megfelelő határidő” pedig utat nyitott az alkudozáshoz. Meg kell jegyezni, hogy – a korabeli, s részben még ma is meglévő véleményekkel ellentétben – nem egyszerűen de GAULLE nacionalista álláspontjáról mint az integráció elmélyítését akadályozó tényezőről van szó, hanem a nemzeti és közösségi érdekeknek az integráció elmélyülése folyamán történő „összeccsiszolásáról”. Másrészt az integráción belüli demokrácia – demokratikus döntés – megszilárdításáról.

A krízist egyébként a *Közösség* – tulajdonképpen mindmáig – legvitatottabb és legellentmondásosabb területe, a mezőgazdaság váltotta ki. Az *EGK*-ban Franciaországnak volt a legerősebb mezőgazdasága, amely azonban a legnagyobb állami támogatásra szorult rá. Párizs támogatást kért agrártermékei számára cserébe azért, hogy piacát megnyitja a jóval fejlettebb nyugatnémet ipar termékei előtt. A francia-német ellentét végül is létrehozott egy bonyolult agrármechanizmust az *EGK*-ban, amelynek eredményeként 1968. július 1-jén – a tervezettnél másfél évvel korábban – életbe lépett a mezőgazdasági vámunió. A közös agrárpolitika egy egyértelműbb integrációs forma, nem állami, hanem államok feletti, nemzetközi támogatási rendszer. Ebben a fontos ágazatban egyesítették a tagországok gazdálkodását. Lényege: közös árak, közös védelem a kívülállókkal szemben, közös költségvetés.

A közös árak kialakítását a gabonával kezdték. Franciaország – és Hollandia – az alacsonyabb árak volt a híve, szemben az NSZK-val, amely nem akart engedni a (magas) nemzeti árból. A franciák és a hollandok azzal érveltek, hogy a magas ár túltermelést idéz elő, s a fölösleget is nehéz értékesíteni, s valószínű, hogy csak ráfizetéssel. de GAULLE kijelentése jól jellemzi a probléma – és a helyzet – komolyságát. 1964. július 23-i sajtóértekezletén mondta: „Franciaország és az NSZK között a legfontosabb nézeteltérések egyike a közös mezőgazdasági piac megteremtésének problémája, s fennáll az a veszély, hogy emiatt a *Közös Piac* felbomlik”. Végül is egy fél évvel később megállapodtak az egységes gabonárában, majd ezt követően a többi termék közös árában is. Az árakról évenként egyeznek meg, amely minden alkalommal kemény viták következményeként születik meg.

A kívülállókkal szembeni egységes fellépés alapja az a közös érdek, hogy a tagországokban drágábban termelnek, mint az Egyesült Államokban. Ha valaki importál, akkor a behozott árucikk ára és a közös piaci ár közötti különbséget a közös agrárkasszába kell befizetni (ez az ún. lefölözés).

A közös agrárpolitika pénzügyi alapját az 1962-ben létrehozott *Európai Mezőgazdasági Kiegyenlítési és Garanciális Alap* biztosítja. Ez fedezi a közös agrárpolitika összes költségét.

Az agrárpolitika mind a mai napig komoly viták forrása a *Közösség*en belül és kívül egyaránt. Belül azért, mert magasak az árak, kívül pedig a korlátozások miatt, amelyek akadályozzák, hogy a hatékonyabban termelők olcsóbban értékesíthessék áruikat a *Közösség* piacán. A közös agrárpolitika hatalmas összegeket emészt fel. Jelenleg – az 1990-es évek közepén – a *Közösség* költségvetésének 70%-át. Lényeges változást az 1993-ban lezárt *GATT*-tárgyalások (Uruguayi Forduló) hoztak. Ezután a *Közösség* is köteles csökkenteni az agrárexport támogatását, a behozatalt pedig vámokkal korlátozni.

A *Római szerződés* aláírásakor több országnak (Franciaország, Belgium) voltak még gyarmatai, amelyekkel – a *Szerződés* értelmében – a függetlenné válásuk után, 1963-ban, társulási egyezményt kötöttek. (Ezt az egyezményt egyedül Guinea utasította vissza.) Az első *Yaoundéi egyezményt* (Yaoundé Kamerun fővárosa) 1963-ban kötötték. Az *Egyezmény* célul tűzte ki a szabadkereskedelmi övezet fokozatos kialakítását. A fejlődő országokkal kötött társulási szerződések kizárására Nagy-Britannia belépése után, az 1970-es években került sor. 1975-ben írták alá az első loméi konvenciót (Lomé Togo fővárosa) öt évre 46 afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP-országok, African, Caribbean, Pacific) országgal. Azóta ezt többször megújították. A jelenlegi, IV. – tíz évre érvényes – konvenció 70 országgal kötött. A konvenció értelmében az ACP országok ipari termékei szabadon jutnak be a *Közösség*be, az agrártermékek esetében azonban vannak korlátozások. A résztvevő országok segélyekben is részesülnek. Ennek összege a IV. konvenció szerint 12 milliárd ECU. Ténylegesen azonban ezek a szerződések nem változtatták meg az érintett fejlődő országok világgazdasági helyzetét és gazdasági szerkezetüket sem.

Külön gondot fordít a *Közösség* a biztonsági és geostratégiai helyzetük miatt a földközi-tengeri országokra. Átfogó, globális mediterrán politikát először 1972-ben dolgozott ki.

A *Közös Piac* a „hatok” időszakában a dinamikus, gyors és kiegyensúlyozott növekedés térsége volt. A GDP évi átlagos növekedése jóval megközelítette az 5%-ot. (Elmaradt a japán 10% mögött, de valamelyest meghaladta az Egyesült Államokét.) Az 1970-es évek elejéig a tagországokat gyakorlatilag a teljes foglalkoztatottság jellemezte. A fogyasztói árak éves átlagban 5-6%-kal növe-

kedtek. Összességében ezt az időszakot a gyors műszaki fejlődés, a dinamikus beruházási aktivitás, a magánfogyasztás növekedése, a gazdaság szerkezetének átalakulása, a jelentős életszínvonal-növekedés miatt nem alap nélkül nevezik „aranykornak”.

Néhány évvel megalakulását követően már jelentkeztek is az új jelöltek: Görögország, Törökország, Spanyolország és 1961-ben Nagy-Britannia, s vele az északi országok is. A szigetország belépése azonban bonyolult folyamatnak bizonyult, elsősorban Franciaország támasztott feltételeket.

Az északi kibővülés: Nagy-Britannia belépése

A *Montánunió* – és az *EGK* alapítói – már 1950-ben szívesen látták volna, ha Anglia csatlakozik. 1950-ben azonban a szigetország mereven elzárkózott még attól is, hogy – amint azt MONNET és SCHUMAN javasolta Londonnak – „minden intézményesített függőség nélkül, tisztán szerződéses viszony alapján csatlakozzon a Közösséghez”. A csatlakozás elutasítása, később pedig a majd egy évtizedig tartó törekvése a belépésre elsősorban nem szubjektív okokkal függött össze, hanem az angol történelmi fejlődés sajátosságaival. Nevezetesen azzal, hogy Anglia az évszázadok folyamán egy birodalmat hozott létre, amelynek az élén állt, s amelynek maga is része volt. Ezeknek a kapcsolatoknak a felszámolása, pontosabban összeillesztése az európai integrációs folyamattal nehéz döntést követelt az angoloktól, de az európaiaktól is. Már KALERGI is utalt erre a kapcsolatra, illetve az ebből adódó nehézségekre a *Páneurópa* c. munkájában. Globális szintű változásoknak kellett végbemenniük ahhoz, hogy az angolok belépésre jelentkezzenek, az európaiak pedig befogadják őket. Ahogyan SCHUMAN megfogalmazta: „Anglia csak a körülmények nyomására fogja elfogadni, hogy Európába integrálódjék.”

Mindenekelőtt a briteket erős szálak fűzték az Egyesült Államokhoz, „speciális kapcsolatok” (special relationship). Még ennél is erősebb és sokrétűbb szálak kötötték a világot átfogó gyarmatbirodalmából átalakult *Nemzetközösséghez*. A *Montánunió*hoz való csatlakozást többek között azzal utasította el, hogy erős acélipara van, illetve azzal – ahogy egy angol politikus mondta – hogy „bennünket erősebb szálak fűznek Ausztráliához vagy Új-Zélandhoz a nyelv, a kultúra, a civilizáció által, mint Európához”. S végezetül: a távolmaradás igen fontos oka volt az is, hogy a szupranacionalitás elemeit tartalmazó szervezetek sértették a szuverenitást. Jól jellemzi az angol felfogást ERNEST BEVIN munkáspárti külügy-

miniszter (1945-1951) érvelése, amelyet SCHUMANNnak adott elő 1950-ben, amikor a *Montánunió*hoz való csatlakozásról folytatott megbeszéléseket: „Számára lehetetlennek, egyenesen elképzelhetetlennek tűnt, hogy egy angol ember, egy angol kormány, az angol parlament számára létezessen az angol parlament felett álló hatalom ... egy angol kormány nem biztosíthat nagyobb tekintélyt egy európai szervezetnek, mint amivel a *Nemzetközösség* szervezetei rendelkeznek. Mivel a *Nemzetközösségen* belül nyoma sincsen a nemzetekfelettiiségnek, elképzelhetetlen, hogy elismerjék az európai szervezet ilyen nemzetek feletti hatalmát”.

Az 1950-es évek végére 1960-as évek elejére azonban olyan változások mentek végbe a világban s vele Nagy-Britannia helyzetében, amelyek az angol politikusokat – ekkor még csak egy részét – arra késztették, hogy próbálkozzanak a belépéssel az EGK-ba.

Mindenekelőtt a Birodalom hanyatlása, pontosabban bomlása visszafordíthatatlannak tűnt. A szuezi háborúban (1956) elszenvedett politikai vereség rádőbbsen-tette Angliát, hogy már nem nagy-, csupán középhatalom. S ekkor vált nyilvánvalóvá az is, hogy az Egyesült Államokhoz fűződő „különleges kapcsolat” nem jelent egyenrangúságot. A két hatalom érdekei komolyan ütközhetnek. Az amerikai elnök, KENNEDY is azt tanácsolta, hogy Európa felé orientálódjanak. Az új generációt képviselő elnök egy olyan euroatlanti szövetséget akart létrehozni, amely az Egyesült Európa és Amerika kölcsönös függésére épül, amelyben a politikailag és gazdaságilag integrált Európa egyenlő partnere lehetne az Egyesült Államoknak, osztoznának a világ vezetésének felelősségében és kötelezettségeiben. Az angolok próbálkoztak azzal a javaslattal is, hogy az *EGK*, az *EFTA* és a *Nemzetközösség* vámunióját hozzák létre (Heath miniszter javaslata 1961 februárjában). Ezt azonban elvetették a Hatok. S végül a *Közös Piac* felé terelte Londont az is, hogy Európában új piacot remélt termékeinek.

Az európaiak is tettek gesztusokat, hogy ösztönözzék Angliát a belépésre. ADENAUER kancellár nyilatkozott, hogy örömmel venné, ha Anglia csatlakozna az *EGK*-hoz. A hat ország állam- és kormányfőinek 1961 júliusában Bonnban tett nyilatkozata a megvalósítandó európai politikai unióról biztatón hatott a szigetország politikai közvéleményére: a politikai uniók s kormányközi együttműködést javasolt, és nem egy szupranacionális szerv létrehozását.

A konzervatív párti MACMILLAN miniszterelnök, aki egyébként a háború után az *Európa Mozgalom* egyik alapítója volt, 1961. július 31-én jelentette be az alsóházban, hogy szándékában áll a csatlakozási megbeszéléseket elkezdni a

Közös Piac képviselőivel. A kormány augusztus 10-én hivatalosan is kérte a tárgyalások elkezdését. A kezdeményezést a Munkáspárt sem akadályozta, de nem is lelkesedett érte. Egyedül a szélsőjobb és a szélsőbal ellenezte a belépést. A Hatok jól fogadták az angol lépést.

A brit miniszterelnök a hivatalos levélben három érzékeny pontot érintett, amely problémát, gondot – esetleg feszültséget is – okozhat a tárgyalások folyamán: 1.) a Nemzetközösséghez fűződő speciális viszonyt; 2.) a brit mezőgazdaságot; 3.) az EFTA speciális érdekeit a mezőgazdaságban.

A konkrét tárgyalások Brüsszelben kezdődtek 1961. november 8-án. A problémák – amint ez várható volt – a Nemzetközösség körül csúcsosodtak ki. Az angol delegációt vezető HEATH lordpecsétőr hangsúlyozta a Nemzetközösség fontosságát, és kérte, hogy ezt vegyék számításba. Nevezetesen: ugyanolyan státust kért a nemzetközösségi tagországok számára, mint amilyenell Marokkó és Tunézia rendelkezett. Vagyis: termékeik szabadon, vámmentesen léphessenek be az EGK-ba. A válasz az volt, hogy a sajátos brit érdekeket figyelembe fogják venni. A problémák akkor váltak élessé, amikor a tárgyalásokat a szakértők folytatták az elvi állásfoglalások konkretizálásáról. Az érzékeny pont két téma körül kristályosodott ki: a Nemzetközösség és a mezőgazdaság. Nagy – s végül megoldhatatlan – problémát jelentett a társult státusz megadása a nemzetközösségi államok számára, akik egyébként egyáltalán nem lelkesedtek ezért. E téren Ghana és Nigéria volt a legkategorikusabb. Attól tartottak – joggal –, hogy Anglia belépésével termékeik előtt bezárul az európai – és az angol – piac. Ugyanakkor többen a fiatal független államok vezetői közül „imperialistának” bélyegezték a Közös Piacot, a Nemzetközösséget viszont nem, ami a brit gyarmati politika kétségtelen „realistább”, a helyi sajátosságokat jobban figyelembe vevő voltára utal pl. a franciával szemben. A Nemzetközösség ún. fehér országai (Kanada, Ausztrália, Új-Zéland) szintén nyugtalankodtak a mezőgazdasági termékek (gabona, hús) ára miatt. Anglia ugyanis a Nemzetközösségen keresztül olcsóbban jutott az agrártermékekhez, mint a közös piaci árak. Termékei bevitelle viszont lenyomta volna az európai mezőgazdasági árakat, s ezzel az alig kialakított agrár közös piacot borította volna fel, illetve elsősorban a francia mezőgazdasági érdekeket sértette volna. Vagyis a britek számára az volt a kérdés: Európa vagy a Nemzetközösség?

A tárgyalások elhúzódásával elbizonytalanodott az angol politikai közvélemény is. A liberálisok továbbra is támogatták a csatlakozást. A konzervatívok és a munkáspártiak viszont erősen megosztottak voltak. A konzervatívok vezetői megpróbálták meggyőzni a kétkedőket. BUTLER miniszterelnök-helyettes szerint:

„A Nemzetközösséggel folytatott kereskedelem életbevágó marad számunkra, de a leggyümölcsözőbb piac Nyugat-Európa. A Nemzetközösségnek sem vásárlóereje, sem szükségletei nem hasonlíthatók Európához”. GAITSKELL, a *Munkáspárt* vezetője pártja 1962 októberi kongresszusán rendkívül hevesen támadta a kormányt, a belépést nem elvileg utasította el, hanem úgy, hogy teljesíthetetlen feltételeket támasztott. A vitának – legalábbis egyenlőre – de GAULLE vetett véget. 1963. január 14-i sajtóértekezletén megvétózta Anglia belépését. Többek között kijelentette: „Anglia természete, struktúrája, egész helyzete mélységesen különbözik a kontinentális országok helyzetétől ... Angol barátainknak úgy kell átalakulniuk, hogy alkalmazkodjanak a Hatok által elfogadott és teljesített minden feltételhez.” A tábornok-elnök kifejezte aggodalmát, hogy Anglia belépésével az amerikai hegemonia érvényesülne a *Közös Piac*ban s Európában: a *Közösség* „... olyan kolosszális atlanti közösséggé válnék amerikai domináció és vezetés alatt, amely gyorsan felszívna az *Európai Közösséget*.”

de GAULLE nem zárkózott el végérvényesen Anglia belépésétől, de feltételeket szabott. Vétóját több tényező motiválta: 1.) féltette az európai identitást; 2.) Anglia gazdasági problémái fékeznek a *Közös Piac* dinamizmusát; 3.) a túlságos amerikai elkötelezettség pedig a politikai unió kialakulását veszélyeztetné.

A közben hatalomra került *Munkáspárt* is úgy döntött, hogy felújítja a belépési kérelmet. WILSON miniszterelnök ezt 1966 novemberében jelentette be az alsóházban. Hangsúlyozta, hogy döntésük tiszta szándékú és eltökélt. De – tette hozzá – reméli, hogy a lényeges brit és nemzetközösségi érdekeknek érvényt tudnak szerezni. de GAULLE azonban ezúttal is megvétózta a belépést. Állásfoglalását – amely nagy megdöbbenést váltott ki – azzal indokolta, hogy a szigetország pénzügyi helyzete rossz, a fizetési mérleg deficitese, s ennek terheit majd a *Közösségnek* kell vállalnia.

Az 1968 májusi diák- és munkásmozgalom távozásra kényszerítette a tábornok-elnököt, aki 1969-ben egy számára sikertelen kimenetelű népszavazás után le is mondott. Az új elnök, GEORGES POMPIDOU készséget mutatott Anglia befogadására. Az 1969-ben Hágában tartott *EGK* csúcserkeztet is a tárgyalások felújítása mellett döntött. Az érdemi tárgyalások a munkáspárti kormányzatnak az 1970-es választásokon elszenvedett veresége után indultak, s 1971 nyarán fejeződtek be. Az elfogadott megállapodás feltételeit a brit alsóház 1971. október végén hagyta jóvá. Mindenekelőtt Anglia elfogadja a Római szerződéseket. A konkrét feltételek és menetrend a következő volt:

- Nagy-Britannia 1973. január 1-jén lép be hivatalosan a *Közös Piacba*.
- Az „ipari” *Közös Piac*hoz történő csatlakozásra négy és fél éves átmeneti időszakot kap a szigetország (a periódus 1973. április 1-jén kezdődik).
- A közös agrárpolitikához való alkalmazkodásra ötéves átmeneti periódus áll a britek rendelkezésére.
- Az új-zélandi sajt és vaj behozatalát az ötéves periódus végére 20%-ra, illetve 80%-ra csökkentik az angolok. Ezután újabb tárgyalások kezdődnek.
- 1974 végéig érvényben marad a nemzetközösségi cukoregyezmény. Ezután a nemzetközösségi országok a Yaoundéi egyezmény alapján kérhetik a társult országok státust.
- a partmenti tengeri halászat ügyében a 10 éves átmeneti periódus alatt 6 mérföld az angol védett sáv.
- 1973-ban bevezetik az értéknövekedési adót.
- Csatlakozás a *Montánunió*hoz, az átmeneti időszak öt év. A Montánunió közös alapjába 57 millió dollárt fizetnek.
- Egyéves átmeneti időszak után csatlakozás az *Euratom*hoz.
- A *Közösség* szerveiben Nagy-Britanniát ugyanazok a jogok illetik meg, mint Franciaországot, NSZK-t és Olaszországot.
- A *Közösség* költségvetéséhez való hozzájárulása fokozatosan növekszik ugyanakkor vállalja, hogy alkalmazza a költségvetési elveket.
- Lemondás a font nemzetközi tartalékvaluta szerepéről.

1972 áprilisában Franciaországban népszavazást tartottak az angol belépésről. A szavazók 2/3-a igent mondott. (A kommunisták és egyes szocialisták ellenezték a belépést.) A szavazók arra is igent mondtak, hogy egyetértenek a *Közösség* nagyobb világpolitikai szerepvállalásával.

Az angolok felvételével elhárult az akadály a többi északi ország belépése előtt is. Dánia, Norvégia és Írország előtt is a hágai csúcsértekezlet nyitotta meg a kaput. Az említett országok csatlakozási kérelmét 1972 januárjában írták alá. Valamennyien többéves átmeneti időszakot kaptak.

Dánia (ötéves átmenet) a belépéstől mezőgazdasági exportjának növekedését remélte. A halászat területén sikerült kompromisszumos megoldást találni. 1972 októberében népszavazás erősítette meg a belépést, a szavazók 2/3-a támogatta a közös piaci tagságot.

Norvégiában igen nagy volt az ellenzők tábor, annak ellenére, hogy az ország 10 éves átmeneti időszakot kapott az adaptálódásra. Az ellentétek különösen a közös

halászati piaccal kapcsolatban voltak nagyok. A belépés az ipar számára kedvezőnek tűnt, a mezőgazdaság viszont mintegy 50%-os veszteséget könyvelhetett volna el. A norvégok ellenszenvét az is motiválta, hogy fiatal államalkotó nemzet voltak: az ország 1905-ben nyerte el függetlenségét. Az 1972 októberi népszavazáson a szavazók 54%-a elutasította a belépést.

Írországban a norvégiaihoz hasonló volt a helyzet, de itt a kapcsolatok lazulását remélték Angliával. Az 1972 májusi népszavazáson a szavazók óriási többsége a csatlakozás mellett voksolt.

A három országgal kibővült *Közös Piac* (a „Kilencek”) lakosságának száma elérte a 250 milliót. Az *EGK* a világkereskedelem egyötödét adta. A gazdasági teljesítmény növekedését azonban nem követte a világpolitikai szerep növekedése. A politikai unió kiépítése inkább csak szavakban haladt előre a Kilencek időszakában, 1973-1981 között. (LEO TINDEMANS belga miniszterelnök jelentése a politikai unióról 1976 januárjában.)

Továbbra is gondot okozott a mezőgazdaság, a költségvetés nagyobb hányadát még mindig erre kellett fordítani. Különösen panaszkodtak az angolok, akiknek végül is sikerült elérniük, hogy költségvetési hozzájárulásukat 1984-ben a felére csökkentették.

Olasz és ír javaslatra 1974-ben elfogadták a *Regionális Fejlesztési Alapot* a regionális egyenlőtlenségek csökkentésére. (Az *Alap* tényleges felhasználását csak 1984-ben sikerül kézbe vennie a *Bizottságnak*).

1979-ben alkották meg az *Európai Pénzügyi Rendszert* (*European Monetary System – EMU*) és az *European Currency Unitot* (*ECU*), a *Közösség* valutáját.

Az 1974 decemberi párizsi csúcsértekezleten *GISCARD d'ESTAING* francia elnök javaslatára létrehozták a *Közösség* legmagasabb döntéshozó szervét, az *Európai Tanácsot*, amelynek rendszeressé váló tanácskozásain az állam- és kormányfők vesznek részt. Tanácskozásait a soros elnök országának fővárosában (esetleg Brüsszelben) tartják évente három alkalommal. Így állandó székhelye, titkársága nincs. Az adminisztrációt a soros elnök országa biztosítja.

Franciaország Európa-politikája az 1960-as években

Franciaország pozíciója, véleménye meghatározó volt az európai integrációs folyamatban, különösen annak kezdeti szakaszában. Közvetlenül a *Közös Piac* megalakulását követően egy évtizeden keresztül annál is inkább különös figyelmet kellett szentelni Franciaországnak, mert az ország külpolitikájában jelentős módosulások, változások következtek be. Az új prioritások, hangsúlyok kialakítása az 1958-as, az algériai koloniális háborúban gyökerező, már-már polgárháborús krízis nyomán hatalomra került *CHARLES de GAULLE* (1890 - 1970) tábornok-elnök nevéhez fűződik.

A tábornok, az *Ellenállás* elismert vezetője, a felszabaduláskor már állt az ország élén miniszterelnökként. Az erős végrehajtó hatalomra épülő politikai rendszert azonban nem tudta megvalósítani, ezért rövid miniszterelnökséskedés után 1946-ban lemondott, és vidéki birtokára visszavonulva a politikai csatározásoktól távol tartotta magát. Véleményét azonban hallatta sajtókonferenciákon, nyilatkozatokban.

1958-ban viszont olyan feszült és bonyolult politikai helyzet alakult ki az országban, hogy az 1946-os terv megvalósítása lehetővé vált. Az elfogadott új alkotmány, amely egyben az V. Köztársaság születésnapja is, erős végrehajtó hatalmat rögzített, prezidenciális rendszert vezetett be.

Külpolitikai céljait illetően a tábornok – minden hamis véleménnyel ellentétben – Európa-párti volt. De ebben az Európában Franciaországnak vezető, de legalább- is meghatározó szerepet szánt. Ezért fő célja Franciaország nagyhatalmi szerepének – a *grandeur*nek – a helyreállítása volt. Ez nem a régi nagyság helyreállítását jelentette, hanem azt, hogy az ország *önálló, autonóm* módon foglaljon helyet a nemzetek között. Konkrétan: csökkenjen az ország függése az Egyesült Államoktól. Kétségtelen, a IV. Köztársaság politikusai – főként a szocialisták – túlzottan atlantisták voltak. Bár egy részüket – amint a francia közvélemény nagyobbik felét – a szuezi háború alaposan kiábrándította az amerikaiakból. A hatalomra jutása utáni első jelentős diplomáciai lépése, javaslata is az ország nagyhatalmi rangjának a helyreállítását célozta. 1958. szeptember 17-én memorandumot juttatott el az Egyesült Államok elnökéhez és Nagy-Britannia miniszterelnökéhez, s ebben a három ország államfőjéből álló testület („igazgatótanács”) létrehozását javasolta. A testület célja közös stratégia kidolgozása lenne, különösen a NATO-térsegen kívül eső válságokra. (Itt a tábornok konkrétan a Közel-Keletre, Tajvanra gondolt, ahol akkor az Egyesült Államok a NATO-partnerek megkérdezése nélkül kezdeményezett.) de GAULLE szerint ez a testület felelne „a világ biztonságára vonatkozó közös

döntések meghozataláért, valamint stratégiai tervek kidolgozásáért és működésbe hozásáért elsősorban a nukleáris fegyverek használatával kapcsolatban. Az igazgatótanács lenne felelős a védelem megszervezéséért, alkalmanként bizonyos területek vonatkozásában is, mint például az északi-jeges-tengeri, az atlanti-óceáni, a csendes-óceáni és az indiai-óceáni térség. Ezeket a régiókat szükség esetén azután fel lehetne osztani.” Hogy mennyire komolyan gondolta de GAULLE a leírtakat, azt bizonyítja levelének utolsó sora, amelyben a szervezet létrehozásától teszi függővé a NATO-ban való részvételét. Tizenegy éves elnökségének külpolitikai lépéseit tulajdonképpen ennek a memorandumnak a szelleme határozta meg. Miután az „igazgatótanács” (vagy másképpen a „hármás dírektórium”) megalakítására tett javaslatát EISENHOWER és MACMILLAN is elutasította, de GAULLE – betartva a memorandumban tett figyelmeztetését – konkrét lépéseket tett a NATO-tól való függetlenedés irányában. 1959 márciusában kivonta földközi-tengeri flottáját a NATO-kötelekekből, megtiltotta a Franciaországban állomásozó amerikai hadseregnek atomfegyverek tárolását, az ország légtérének ellenőrzését francia parancsnokság alá helyezte, s az Algériából kivont csapatok sem kerültek szövetséges ellenőrzés alá.

1962 december 14-15-i tárgyalásain MACMILLAN angol miniszterelnöknek javasolta közös nukleáris erő megteremtését (a „független Európa” felépítése érdekében), s érzékeltette, hogy pozitívan állna a szigetország közös piaci tagsági kérelméhez. Néhány nappal később azonban az angol miniszterelnök a KENNEDYvel folytatott tárgyaláson (december 18-án) az amerikai ajánlatot fogadta el, nevezetesen a Washington által felajánlott Polaris rakétákat. de GAULLE reakciója nem váratt sokáig magára: 1963. január 14-i sajtóértekezletén visszautasította a multilaterális erő létrehozására tett amerikai-brit javaslatot, és megvétózta Anglia belépést a *Közös Piacba*.

A tábornok soha nem kérdőjelezte meg a nyugati szövetséghez tartozását, de meg akarta őrizni cselekvési szabadságát. Ezt világosan értésére adta 1961 nyarán a Párizsba látogató Kennedy elnöknek is: elvileg szövetséges, de a konkrét eseteket egyedül, autonóm módon, Franciaország érdekeit szem előtt tartva ítéli meg. Így pl. de GAULLE elítélte az amerikaiak kongói politikáját, a válság idején nem szakított Kubával (de Washingtont támogatta), és gyökeresen más volt a véleménye a vietnámi politikáról is. Figyelmeztette Washingtont – francia tapasztalatokra is hivatkozva –, hogy a vietnámi amerikai elkötelezettség kudarcot fog vallani, az egész probléma „egy feneketlen katonai és politikai mocsár.”

Katonai téren arra törekedett, hogy megteremtse az önálló francia atomműtőerőt (force de frappe). Az első atomrobbantást 1960 február elején hajtották végre a Szaharában. Katonai-védelmi doktrínájának a lényege az ún. körkörös védelem (tous azimut) volt. Vagyis felkészülni egy minden irányból – tehát nem csak Keletről! – jövő támadásra. Ez szinte szentségtörésnek számított a hidegháborús időkben.

Az angolszász hatalmakkal kialakítandó kapcsolatainak kudarca csak növelte benne azt a korábban is meglevő szándékot, hogy szoros szövetséget alakítson ki a Német Szövetségi Köztársasággal. A nagyon hasonló filozófiájú német kancellárral már 1958 szeptemberében megbeszéléseket folytatott, igaz, még nem hivatalosat, a vidéki birtokán. Támogatásáról biztosította ADENAUERT az NSZK egyre erősebb európai integrálódási törekvéseiben. A berlini válság (1958-1963) még közelebb hozta egymáshoz a két politikust és a két országot.

HRUSCSOV 1958-ban áttörést akart elérni a berlini kérdés rendezésében, s az érdekelt nyugati hatalmaknak javasolta Nyugat-Berlin demilitarizált övezetté alakítását. Ha erre a nyugatiak nem reagálnak pozitívan, akkor azzal fenyegetőzött, hogy békeszerződést köt az NDK-val, s ennek értelmében rábízta az NSZK-ból a Nyugat-Berlinbe vezető útvonalak ellenőrzését. A javaslat megvalósulása esetén ADENAUER egész politikája, amely a német és amerikai érdekek azonosságára épült, összeomlott volna. Ugyanis ha az NDK kapja meg az útvonalak ellenőrzésének jogát, akkor az NSZK-nak is vele kell tárgyalni az egyesítésről. Azzal az állammal, amelyet nem ismertek el, sőt azzal az országgal is megszakították a diplomáciai kapcsolatot (kivéve a Szovjetuniót), amelyik elismerte az NDK-t (HALLSTEIN doktrína). S kezdetben úgy tűnt, hogy az angolok és az amerikaiak hajlanak a probléma megtárgyalására. DULLES amerikai külügyminiszter 1959 januári sajtóértekezletén az egyesítés természetes módjának a szabad választásokat tartotta, de hozzátette: nem ez az *egyetlen* módja az egyesítésnek. Különösen sokkolta a nyugat-német közvéleményt a Fal felépítését követő igen lagymatag nyugati reakció. Ez a nyugati álláspont – hezitáció – természetes módon ösztönözte az NSZK-t arra, hogy Franciaország szövetségét keresse. Annál is inkább, mert de GAULLE a kezdetektől ellenezte a tárgyalásokat a szovjetekkel a berlini kérdéssről. A szovjet javaslat szerinti rendezés ugyanis a szovjet befolyást erősítette volna meg Németországban, s ez erősen csökkentette volna a francia ráhatást a német kérdésben. de GAULLE alkalmasnak találta a pillanatot a berlini válság idején arra, hogy az Egyesült Államoktól független és *francia vezetés* alatt álló „kis Európát” (a „hatok Európája”, amely mentes a szupranacionalizmustól)

hozzon létre. Ezt fejtette ki a tábornok ADENAUERnek 1960 júliusában Rambouillet-ben. Ezt a „konföderális Európa” koncepciót, amely ellentétben állt az EGK eredeti föderalista célkitűzésével, a közösség többi tagállama elutasította. A német-francia közeledés azonban nem torpant meg. 1962-ben ADENAUER és de GAULLE fényes külsőségek közepette látogatást tettek egymás országában, 1963. január 22-én pedig Párizsban aláírták a francia-nyugat-német szerződést (Elysée-szerződés), amely előírta az államfők (félévenkénti) és egyes miniszterek (külügyminiszter stb.) rendszeres konzultációját. Rögzítette azt is, hogy a külpolitikát érintő minden fontos kérdésben a döntés előtt konzultálnak, s a „lehetséges mértékig” összehangolják lépéseiket.

A ratifikálás Franciaországban nem okozott gondot. Bonnban azonban csak úgy sikerült elfogadtatni, hogy – a nemzetközi jog előírásaitól eltérően – egy olyan bevezetőt csatoltak, amely kimondta: az NSZK külpolitikájának alapja az Egyesült Államokhoz fűződő szoros kapcsolat, szövetség, a szupranacionális integráció és Nagy-Britannia részvétele a Közös Piacban. Mindez a de GAULLE-i elképzelés zátonyra futását jelentette. Ettől függetlenül a tábornok tovább folytatta önálló külpolitikáját.

Nyitott a szocialista országok felé. 1966-ban ellátogatott a Szovjetunióba, és aláírt egy sokoldalú együttműködési megállapodást, amely bizonyos tekintetben modellként is szolgált az eltérő társadalmi rendszerű országok közötti kapcsolatokra. 1964-ben diplomáciai kapcsolatot létesített a Kínai Népköztársasággal. 1967-68-ban ellátogatott Lengyelországba és Romániába. (Ez utóbbi állam autonóm külpolitikáját különösen nagyra értékelte.) Készült Magyarországra is, de ebben 1968 májusa már megakadályozta. (Hivatalos meghívásra magyar kormányfő a két ország kapcsolatainak történetében először 1968 márciusában járt Párizsban Fock Jenő személyében.) Utazásainak célja az egységes Európa kialakulása útjának egyengetése volt, a szocialista országok kapcsolatainak lazítása a Szovjetunióval. Alapelve az volt, hogy a szembenállás helyett „az enyhülést, az egyetértést és az együttműködést célzó új viszonyokat kell életbe léptetni.”

Keleti diplomáciájának idején, az 1966. február 21-i sajtóértekezletén bejelentette, hogy helyreállítja a teljes francia szuverenitást, kilép a NATO katonai szervezetéből. Egy korábbi sajtóértekezleten így indokolta lépését: „Számunkra arról van szó, hogy ne kerüljünk semmilyen függőségbe. Éppen ezért mindaddig, amíg Európa védelme szempontjából szükségesnek fogjuk tartani a nyugati népek szolidaritását, szövetségesei maradunk; de mihelyt lejár az annak idején magunkra vállalt kötelezettségek érvénye – vagyis 1969-ben –, megszűnik integrációnak

nevezett alárendelt helyzetünk, amelyet az *Észak-atlanti Szerződés Szervezete* teremtett, s amely mások kezébe adja sorsunkat. Éppen ezért, miközben továbbra is azon munkálkodunk, hogy a Rajna és az Alpok két oldalán elterülő államos gazdasági, politikai, kulturális és stratégiai tekintetben összefogjanak, arra fogunk törekedni, hogy ez a szervezet ne fosszon meg bennünket a cselekvési szabadságtól. A költözködés – a 29 franciaországi támaszpont kiürítése – 1967. március 30-án fejeződött be. Ugyanekkor Párizs visszavonult a délkelet-ázsiai katonai szervezetből a *SEATO*-ból is.

de GAULLE Európa-konceptiójának három egymással szorosan összefüggő össze tevője volt: az Atlanti óceántól az Uralig terjedő európai Európa csak az államos Európája lehet.

Az *államos Európa* elutasította a föderalisták koncepcióját, amely szerint *Közösség* tagállamai „elvesztenék nemzeti egyéniségüket, s amelyet egy föderációs vezető hiányában ... egy hazátlan technokrata aeropag, egy senkinek se felelős szerv kormányozna.” A tábornok „konföderalista” volt, az államos szervezett együttműködését részesítette előnyben, amely a konföderáció irányába fejlődne tovább.

Az *európai Európa* azt jelentette, hogy a földrésnek önállóan, nem az Egyesült Államok intencióit követve kell meghatároznia politikáját: „Az európai Európa az jelenti, hogy önmaga által és önmagáért létezik, vagyis más szavakkal mondvá saját politikával rendelkezik a világban.”

A de GAULLE-i Európa határai az *Atlanti-óceántól az Uralig* terjednek, vagyis a autonóm (Nyugat-) Európa kialakításakor Kelet-Európát nem szabad figyelme kívül hagyni, támaszkodni kell rá. (A kelet-európai politikai rendszert egyébként i átmeneti jelenségnek tartotta.) Ezt a feladatot – természetesen – Franciaország látná el. Vagyis a koncepció arra is alkalmas, hogy a francia, s ezáltal a nyugat befolyás is erősödjön Európa keleti felében.

Az 1968-as diák- és munkásmozgalom azonban (egy évvel később) lemondásr kényszerítette a tábornok-elnököt, így európai politikája nem tudott kiteljesedni. Egy évtizedes tevékenysége azonban jelentősen hozzájárult nem csupán Franciaország, de egész Európa önállóságának, identitásának formálódásához é megerősödéséhez. 1970. november 9-én – néhány nappal 80. születésnapja előtt - családi birtokán, Colombey les Deux Eglises-ben hunyt el.

A déli kibővülés: a mediterrán országok csatlakozása

Az európai mediterrán országok közül *Olaszország* alapító tagja volt a *Montánunión*nak és az *EGK*-nak, s az integrációs folyamat elindításában személyesen is nagy szerep jutott de GASPERI kereszténydemokrata miniszterelnöknek (1945 - 1953). Az 1950-es évek elejétől mintegy tíz éven át az ország lenyűgöző gazdasági fejlődést produkált. A „gazdasági csoda” idején évi 7-8 %-kal növekedett az össztermelés. Ezen belül az ipari növekedés meghaladta a 10 %-ot, ami csak Japánban történt meg. *Olaszország* ipari nagyhatalommá vált.

Ezt a periódust a kereszténydemokraták – mondhatni – kizárólagos uralma jellemezte. Az 1960-as évek elejétől azonban szüntelen „zavarokkal” küzdött a politikai rendszer, de a kritikus pillanatok, botrányok stb. ellenére működött, ami a demokrácia meggyökeresedéséről tanúskodik. A felzárkózás sikeresnek bizonyult.

Görögország közel tíz évig háborúzott. A német és olasz csapatok vereségét követő rendkívül feszült időszak után polgárháború robbant ki, amely 1949-ben ért véget. A polgárháború alatt vált nyilvánvalóvá, hogy Anglia felsőbbsege a Földközi-tengeren – amelyet CHURCHILL a háború előtt még oly szilárdnak hitt – elveszett, s beköszöntött az *amerikai dominancia* korszaka (TRUMAN-elv). A baloldal vereséget szenvedett a polgárháborúban, de ebből még nem született demokrácia *Görögországban*. Szilárd „végvára” lett viszont (Nyugat-) Európának, s általában a Nyugatnak. „*Görögországot és Törökországot mi nem azért választottuk, mert szükségünk lenne segítségére – írta WALTER LIPPMAN, a New York Herald Tribune 1947. április 1-jei számában –, vagy azért, mert a demokrácia példaképeinek tekintenénk őket, hanem azért, mert a Fekete-tengerhez, a Szovjetunión szívéhez vezető stratégiai kaput alkotják.*”

Az Ibériai-félsziget diktatúrái biztosan tartották magukat. *Spanyolorságot* azonban nehezen fogadták be a nemzetközi szervezetek. Az *ENSZ Közgyűlésének* 1946. december 9-i határozata azt ajánlotta a tagállamainak, hogy vonják vissza diplomáciai képviselőiket Madridból. Az elmarasztalás, sőt elítélés alapja egy ugyancsak *ENSZ*-határozat, amely a világszervezet alakuló ülésén San Franciscóban született mexikói javaslatra: nem vehetők fel a nemzetközi szervezetbe olyan államok, amelyeknek politikai rendszerét az *Egyesült Nemzetekkel* harcban álló országok fegyveres erőinek segítségével létesítették. Az ország ezért esett el a MARSHALL-segélytől is, s ajánlkozása ellenére sem hívták meg a *NATO*-ba.

Az ország geostratégiai helyzete azonban a hidegháború kemény éveiben rést ütött az elszigeteltségen. 1950-ben visszavonták a szankciókat, a következő évben

visszatértek a diplomaták is Madridba. 1953 augusztusában aláírták a Vatikán és Spanyolország új konkordátumát, szeptember végén pedig az amerikaiakkal a támaszpontegyezményt, amely az országot bekapcsolta a Nyugat stratégiai védelmi rendszerébe. 1955 végén azután több mint egy tucat országgal (többek között Portugáliával és Magyarországgal) együtt felvették az ENSZ-be. A NATO- és EGK-tagság azonban továbbra sem került napirendre. Az első, 1962-es kérelemre a *Közös Piac* vezetői nem válaszoltak.

Portugália, ha Európába nem is, de a nyugati politikai-védelmi rendszerbe különösebb gond nélkül tudott integrálódni, a NATO egyik alapító tagja lett. Politikai rendszere és autarchikus gazdasága – éppúgy, mint Spanyolország esetében – nem tette Európa-konformmá, alkalmassá a gazdasági integrációba történő bekapcsolódásra.

Görögország – éppúgy, mint Törökország – 1959-ben kérte a felvételét az EGK-ba. A társulási szerződést 1961-ben írták alá. A görög gazdaság elmaradt a fejlettség belépéshez szükséges optimumától. A befogadása azonban nagy lépés volt Dél, a Közel-Kelet felé. Az 1960-as évek eleji demokratikus fellendülés megtört, 1967-ben az ezredesek kerültek hatalomra, s ez lehetlenné tette a teljes jogú tagságot. A gazdasági fejlődés azonban nem torpant meg.

Az Ibériai-félszigeten az 1960-as évek elején történt nyitás: lazítanak az autarchikus, erősen centralizált irányításon, engedélyezik spanyol és portugál állampolgárok munkavállalását a nyugat-európai országokban. A gazdaságfejlesztési, -átalakítási tervek eredményesnek bizonyultak. A három országban a társadalmi termék növekedésének rátája 1960-1973 között éves átlagban a következőképpen alakult:

Görögország	7,6%
Spanyolország	7,2%
Portugália	6,2%

Az egy főre jutó GDP Görögországban és Spanyolországban meghaladta az európai átlag 50%-át, Portugáliában pedig 31%-ról 45%-ra növekedett. Az idegenforgalomból és a vendégmunkások hazautalásaiból származó bevételek milliárdos nagyságrendűek voltak. A külkereskedelem több mint fele az EGK-val bonyolódott le. Az állam szerepe a beruházásokban azonban továbbra is jelentős maradt. Összességében a három dél-európai ország az 1970-es évek közepéig prosperált, s gazdasága mélyen beépült a *Közös Piacba*, integrálódott. A turizmus és a vendégmunkások még csak mélyítették ezt a beépülést.

A térség három országában a belépéshez elengedhetetlen demokratikus politikai rendszer a diktatúrák 1974-77-es összeomlásakor jött létre igen heves, ritkán látott tömegaktivitás közepette.

Görögországban és Portugáliában külső probléma adott lökést a demokratikus átalakulásnak. Az előbbi esetében Ciprus török inváziója (1974 július), amely kritikus helyzet elé állította a *NATO*-t is. Portugáliában pedig a gyarmati probléma, megszakítva ezzel azt a hagyományt, amely szerint a gyarmatok a jobboldali, konzervatív erőknek kedveznek: FRANCO 1936-ban Marokkóból indult, a IV. Köztársaságot pedig az algériai „szennyes háború” buktatta meg.

Spanyolországban a caudillo halála (1975 november) szakította át a gátakat, és gyorsította meg a demokratikus átmenetet.

Portugáliában egy 48 éves tekintélyuralmi rendszert buktatott meg a „szegfűs forradalom”. A viharos átmenet első kormányait (1974 októbere és 1975 szeptembere között) a Nyugat veszélyforrásnak tekintette, s képviselőit ideiglenesen ki is rekesztette a *NATO* stratégiai kérdéseket tárgyaló tanácskozásairól, annak ellenére, hogy a szervezet alapító tagja volt. A radikális baloldali befolyása alatt lévő kormányok az említett időszakban olyan intézkedéseket hoztak, amelyek inkonformak voltak a nyugati integráció szempontjából: államosítások, üzemi munkásellenőrzés, kollektivistá vonásokat hordozó földreform, szocialisztikus vonásokat tartalmazó alkotmány. Négy-öt éves kemény küzdelem után sikerült megfékezni a radikális szocialisztikus tendenciákat, s kapitalista mederbe terelni a folyamatot. (Ebben jelentős segítséget nyújtott a nem kommunista baloldali támogató Német Szociáldemokrata Párt.) Jó ideig a szocialisták voltak hatalmon, majd fokozatos jobbratolódás következett be, és 1987-ben a jobbközép liberálisok szereztek többséget. Jelentős jobboldali politikai erőt képviselnek még a kereszténydemokraták (igaz, csak 5%-os szavazataránnyal). A baloldalon a legbefolyásosabb a Szocialista Párt 25% körüli eredménnyel. A kommunista párt az 1974-es forradalom óta szilárdan tartja pozícióit: 12-18%-ot szerez a választásokon. A párt a 70-es években nem támogatta az ország csatlakozását a *Közös Piac*hoz. Az utóbbi években változtatott álláspontján.

Spanyolországban az átmenet békésebb volt. A demokratizálási folyamatban szembenálló felek politikai kultúrájának magas színvonalára utal a kompromisszumkészségük s a megtalált konszenzus. Ennek létrejöttében komoly érdemei voltak a köztársaságiaknak, s azon belül a kommunistáknak, akik lemondtak – a megbékélés érdekében – a köztársasági államforma visszaállításáról, s elfogadták a monarchia intézményét.

A spanyol kommunisták magatartása, gyakorlata megerősítette a nyugat-európai kommunista mozgalomban – főként az olaszban – azt az irányzatot, amelyet *eurokommunizmus* néven szokás megnevezni. Vagyis néhány nyugat-európai kommunista párt (olasz, spanyol, francia) ekkor jutott el oda, hogy deklarálja: a szocializmust a nyugat-európai tradícióknak megfelelően (pluralizmus a gazdaságban, politikában, ideológiában) akarja felépíteni. Ezzel lényegében megtagadta, elvetette a keleti (szovjet) modellt. A demokrácia hiányával vádolták meg a Szovjetuniót a politika területén, a dinamizmus hiányával a gazdaságban. Sőt, az 1980-as lengyel válság után mindkét területen a teljes kifulladásal.

Az országban 1982-ig a széles tömegbázissal rendelkező *Centrum Unió* kormányzott, amely azonban az ekkor tartott választásokon azonban elemeire hullott, s jelentős átrendeződés ment végbe a jobboldalon. Az 1982-es választásokat a legrégebbi párt, a szociáldemokrata eszmeiségű Spanyol Szocialista Munkáspárt nyerte meg, s 1996-ig töretlenül kormányzott. Ekkor – nem túl nagy arányban – a jobboldali Népi Szövetség győzött. A kommunista párt számos krízist élt át, s ma Egyesült Baloldal néven működik.

Komoly szerepük van a regionális pártoknak Katalóniában és Baszkföldön. A demokratikus alkotmány széles jogokat biztosít a spanyol népet alkotó nemzeteknek.

Portugália és Spanyolország 1977-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét az *Európai Közösségek*hez. A csatlakozásról folyó tárgyalások a következő évben kezdődtek meg. Különösen a mezőgazdaság problémája okozott gondot, a két ország ugyanis jelentős mezőgazdasági exportőr volt. 1984-85 folyamán azonban megszülettek a portugál és a spanyol csatlakozást elősegítő részegyezmények. Kompromisszum született a munkaerő szabad áramlása, a halászat, a mezőgazdaság általános átalakítása és egyes nevesített ágazatai (bor, olívaolaj) ügyeinek kérdésében is. 1985. június 12-én ünnepélyes keretek között aláírták a csatlakozást megerősítő okmányt. A két ország hivatalosan 1986. január 1-jén az *Európai Közösségek* tagjává vált.

A spanyolországi helyzetet bonyolította az ország *NATO*-tagságával kapcsolatos vita. A csatlakozás még a *Centrum Unió* kormányzása idején, 1981 decemberében megtörtént. Az ekkor ellenzékben lévő szocialisták ezt a lépést elleneztek, és 1982-es választási hadjáratuk egyik központi kérdése is az volt, hogy hatalomra jutásuk esetén kilépnek az *Észak-atlanti Szövetségből*. Hatalomra kerülve viszont véleményt változtattak. Lehetővé tették – s ez szinte példa nélküli –, hogy a nép utólag mondjon véleményt: támogatja-e a csatlakozást? A referendum a csatla-

kozást – pontosabban a bennmaradást – támogatók 52,5%-os győzelmét hozta. (A NATO jelenlegi főtükára spanyol szocialista politikus, JAVIER SOLANA, aki korábban maga is ellenezte országa csatlakozását.)

Görögországnak, amely 1962 óta társult tagja volt a *Közös Piacnak*, jó esélye volt, hogy még a 60-as évtizedben teljes jogú taggá váljon. A rendkívül heves politikai küzdelem azonban 1967-ben szélsőjobbaldali katonai hatalomátvételbe torkollott. Az „ezredesek köztársasága” üldözte a baloldalt és a mérsékelt jobboldalt is. Maga a király is – sikertelen ellenpuccskísérlete után – elhagyni kényszerült az országot. A hét évig tartó diktatúra végül is a ciprusi problémába bukott bele. A nagy formátumú, tapasztalt konzervatív politikus, *Konsztantin Karamanlisz* alakított kormányt, majd Új Demokrácia nevű pártjának választási győzelmével is legitimizálta hatalmát, amelyet pártja 1981-ig egyedül birtokolt. KARAMANLISZ, kihasználva a Ciprus török inváziója keltette felháborodást – taktikailag – kilépett a NATO-ból, s megette azt, amit a liberálisok 1963 után nem mertek megtenni: engedélyezte a kommunista párt működését. Görögország csatlakozását az EKG-hoz az Új Demokrácia segítette elő 1981-ben. Ekkor ezt a lépést a baloldal, benne a meghatározó ANDREASZ PAPANDREU vezette *Pánhellén Szocialista Mozgalom (PASOK)* ellenezte. Hatalomra jutásakor, 1981-ben azonban már tényként kezelte, megkísérelte viszont érvényesíteni a sajátos görög érdekeket, s emiatt gyakran szembehelyezkedett a tagállamok többségi döntésével pl. a Törökországhoz vagy az arab világhoz fűződő kapcsolatokban (elsőként ismerte el pl. a PFSZ-t). A jugoszláv krízisben Macedónia elismerése váltotta ki ellenkezését (Görögország a név használata miatt tiltakozott, s a délszláv ország elismerésére az EU által 1993-ban Görögország nélkül került sor.)

Görögország a csatlakozásból származó előnyöket nem tudta kihasználni. A jelentős uniós anyagi támogatást nem tudták a gazdasági növekedés szolgálatába állítani, a strukturális reformokat nem vitték végbe, stagnált a feldolgozó ipar, folyamatosan magas volt a költségvetési deficit. Mindezek eredményeként az 1980-as években mindössze 2 milliárd dollárt tett ki a külföldi tőkeberuházás. A kormányzat a lakosság vásárlóerejének megőrzésére helyezte a hangsúlyt, ami jelentős állami beavatkozással járt. Továbbra is a mezőgazdasági termékek kivitele dominált. Az ország 1991-ig 18 milliárd dollár támogatásban és 6 milliárd kedvező kamatozású kölcsönben részesült. Azonban – Portugáliával ellentétben – ezek nagy részét a szociális gondok enyhítésére használták fel.

Portugáliában a 80-as években mélyreható és látványos strukturális átalakulás és intézményi reform valósult meg. Módosult a külkereskedelem áruszerkezete is: az

importban növekedett a feldolgozott termékek aránya, az exportban pedig csökkent a mezőgazdasági és textilipari termékeké. A tagországok gazdasági konvergenciájának elősegítésére létrehozott strukturális alapokból jelentős összegekhez jutott az ország (1989 és 1993 között pl. 7,4 milliárd ECU). Ezekből komoly infrastrukturális fejlesztést valósítottak meg (közlekedés, távközlés, oktatás stb.). Mindezek eredményeként Portugália képes volt ellensúlyozni a periférikus helyzetéből származó hátrányokat.

Az *Európai Unió* kibővítésével kapcsolatban politikusok és szakértők egyaránt megfogalmazták – vagy sejtetni engedik – azt, hogy egyfajta vetélkedés lenne a Mediterráneum és Kelet-Európa között. Melyik irány legyen a domináns az *Unió* politikájában: Dél vagy Kelet? Kétségtelen, hogy egyes országoknak (Németország) tradicionálisan erős kapcsolataik voltak – és vannak – Európa keleti részével. Másokat (elsősorban Franciaországot) inkább Dél felé kötnek erőszálak. A „déli irány” legmegalapozottabb képviselője Franciaország. ALAIN JUPPÉ – akkor még külügyminiszter – 1995. február 4-én Münchenben tartott előadásában világosan körvonalazta országa külpolitikai prioritását. A katonai paktumokra épülő rendszer eltűnése után az Észak-Dél kapcsolat vált meghatározóvá. Európának arra kellett törekednie, hogy stabilizálja a közvetlen közelében lévő térséget. ALAIN JUPPÉ itt a mediterrán régiót és Afrikát nevezte meg. Nem titkolta, hogy Franciaország számára mindkettő különleges értékű: „Ragaszkodásunk a Mediterráneumhoz és Afrikához továbbra is a világban folytatott politikánk egyik jelentős vonása, de ez közös érdeke mind az északi, mind a déli európai országoknak.” Minden területre kiterjedő *euromediterrán partnerség* kialakítását javasolta.

A mediterrán térséget internacionális jelentőségűvé teszi az *iszlám integrizmus*, vagy ahogyan közismertebb, az iszlám fundamentalizmus. Az arab-iszlám civilizációs térség jelentősége először az 1970-es évek végén tudatosult komolyan Európa számára. A Perzsa-öböl közvetlen környéke olyan feszültséggócá vált (iszlám forradalom Iránban, afganisztáni polgárháború, majd a szovjet intervenció, irak-iráni háború), amely Európa (és a fejlett világ) energiaellátását érzékenyen érintette. S mindez akkor, amikor az arab-izraeli konfliktus újra felizzott. Az „iszlám tényező” súlyát érzékelve nem késett az *Európai Közösség reagálása*. Az *Európa Tanács* 1980 júniusi, velencei üléséről kiadott kommuniké kinyilvánította, hogy aktív szerepet kíván játszani a közel-keleti béke megteremtésében. Állást foglalt amellett is, hogy a *Palesztin Felszabadítási Szervezetnek* részt kell vennie a rendezésben, s olyan átfogó békerendezést kell teremteni, amelynek keretében a

palesztin nép – amelynek problémája nem menekült probléma! – „teljes mértékben gyakorolhassa önrendelkezési jogát”. Európa azonban elvesztette kezdeményező szerepét, s a II. Öböl-háborúban, 1991-ben (Irak-Kuvait konfliktus) már vitathatatlanul érvényesült az Egyesült Államok dominanciája.

Az iszlám tényező mindenesetre erőteljesen vetette – és veti – fel a térség, s vele Európa biztonságának problémáját, s hív életre olyan törekvéseket, amelyek a mediterrán együttműködés rendszeres, intézményes formáinak kialakítását célozzák.

Ilyen törekvések már a második világháború után is megfogalmazódtak. Előbb az olaszok, majd 1952-ben a spanyolok, 1958-ban pedig a franciák javasolták egy mediterrán blokk létrehozását a térség egyes országainak részvételével.

A mediterrán térségnek a helsinki folyamatba történő bekapcsolásában Málta játszott igen aktív – és pozitív – szerepet.

Az I. Öböl-háború nyomán állt elő az a veszély, hogy az európai államok – elsősorban Franciaország – és az arab világ tradicionálisan erős kapcsolatai meglazulnak. Ekkor, 1983-ban vetette fel MITTERAND francia elnök Rabatban azt a javaslatot, hogy a Nyugat-Mediterráneum országai tartsanak értekezletet. Algéria ellenzése miatt azonban a terv nem valósult meg. Az évtized végére viszont megváltozott a helyzet: a Maghreb-államok válságba kerültek, csökkent az olajár, eladósodtak. Főleg Európával szemben. S ekkor kezdték hangsúlyozni „mediterránságukat”, hogy ezzel keltsék fel az északi parton a szolidaritást.

MITTERAND 1983-as ötlete öt évvel később valósult meg. 1988-ban Marseille-ben hét állam (Algéria, Tunézia, Marokkó, Franciaország, Spanyolország, Olaszország és Portugália) szakemberei, értelmiségiek, politikusok gyűltek össze. A következő évben pedig Rabatban. A tanácskozás, amely a *Mediterrán Fórum* elnevezést kapta, minden korábbi hasonló jellegűtől eltérően nem állami, nem hivatalos rendezvény volt, hanem informális találkozó, amelynek célja „megkönnyíteni és növelni a mediterrán együttműködést és dialógust a két part államai és társadalmi között”.

1899-ben Tangerben az említett országok pénzügyi szakemberei találkoztak, s elsősorban arról tanácskoztak, hogy hogyan lehetne intézményesíteni a kapcsolatokat a négy észak-afrikai országot tömörítő *Arab Maghreb Unió* és az *EU* között. Felvetődött, hogy az *EBESZ* mintájára hozzák létre a mediterrán országok biztonsági és együttműködési szervezetét (*MBESZ*). Ezt különösen Olaszország támogatta ugyanúgy, mint a mediterrán fejlesztési bank megalapítását is. S nem

Lépések a politikai unió felé

A politikai unió kialakításának szándéka – valamilyen formában – minden integrációs törekvésnek a céljaiban fellelhető. Szorosan vett politikai unión az egységes kül- és védelempolitika kialakítását értik. Természetesen ez viszonylagos, hiszen fontos a gazdaságpolitika összehangolása is. Sőt enélkül elképzelhetetlen a politikai unió is. Maga az integrációs folyamat is ezen a területen kezdett megvalósulni, nem feledve a politikai unió megteremtését. A *Montánunio* megteremtőinek végső célja is – a németek integrálásán keresztül – Európa politikai egységének megteremtése volt. Az *Európai Védelmi Közösség* tervével együtt elkészült egy politikai unió tervezet is, az *Európai Közösségé*. Mivel az előbbit elvetették, az utóbbi napirendre tűzésére nem is került sor. A *Nyugat-európai Unió* – többek között – a közös védelempolitikát volt hivatott megteremteni. A Római szerződés preambuluma is az európai népek minél szorosabb uniójának megteremtését hangsúlyozva tulajdonképpen a politikai unióra célzott.

A politikai unió megteremtésének egyértelműen kifejezett szándékát az államfők és külügyminiszterek először 1961 februárjában a párizsi csúcserkeztelen fogalmazták meg, amikor arra vállalkoztak, hogy „keresik a szorosabb politikai együttműködés eszközeit”. A Hatok körében három tendencia kristályosodott ki. Az „európaiaké”, JEAN MONNET Akcióbizottságával az élen, akik a *Közösség* minél gyorsabb fejlesztését szorgalmazták. Három konkrét javaslatot is tettek egységes európai végrehajtó szerv létrehozása, a képviselők direkt választása az *Európa Parlamentbe*, valamint *Európai Egyetem* létesítése Firenzében. A másik tendenciát legmarkánsabban Hollandia képviselte. Szerinte a „hatok Európája” nem Európa. Azzá csak Nagy-Britannia csatlakozásával válik, s minden új kezdeményezést csak vele együtt szabad elindítani. A harmadik a franciák „hazák Európája” koncepciója.

A második, Bonnban 1961. július 18-án tartott csúcskonferencia zárónyilatkozata (amely *Bonni Nyilatkozat* néven ismert) megerősíti a „Hatok” azon álláspontját, hogy tovább haladnak a politikai együttműködés útján. (Az 1970-es Davignon-jelentésig ez az egyetlen dokumentum a politikai unió tárgyában, amely valamennyi tag egyetértésén alapul.) A zárónyilatkozat leszögezte, hogy „formába öntik a politikai unió megteremtésének szándékát, amelyet implicite már tartalmaznak az *Európai Közösségeket* megteremtő szerződések”. Döntöttek továbbá arról, hogy közös álláspont kialakítása céljából rendszeresen tanácskoznak, s ezáltal kedvező feltételeket teremtenek Európa politikai uniójának megteremtéséhez. A francia

FOUCHET vezetésével bizottságot állítottak fel azzal a céllal, hogy dolgozza ki a leendő politikai unió statútumát.

A *Fouchet I. terv* a politikai uniónak az *Államok Európája* elnevezést adta, amely „a népek és tagállamok személyiségének a tiszteletére épül”, s rajtuk semmilyen kényszerítő hatalmat nem gyakorol. Kompetenciája a közös külpolitika elfogadására, a tagállamok biztonságának minden agresszióval szembeni megerősítésére, a kultúra és a tudomány területén való együttműködésre és az emberi jogok védelmére terjed ki. A tervet ért bírálatok három probléma köré csoportosíthatók: a szupranacionalitás, a védelempolitika és a brit részvétel. A szupranacionalitást illetően a kritikák javasolták az *Államok Uniója* helyett a Népek Uniója elnevezést, így fejezve ki a francia tervvel szemben a nagyobb szupranacionalitás igényét. A védelempolitikát illetően a hollandoknak az volt a véleményük – s ehhez fenntartásokkal a németek, olaszok is csatlakoztak –, hogy azt a NATO hatáskörébe kellene utalni. A brit részvétel annál is jelentősebb volt, mert a *Fouchet I. terv* készítése, illetve megvitatása idején London benyújtotta hivatalos csatlakozási kérelmét az *EGK*-hoz. *Heath* brit kormányfő úgy nyilatkozott, hogy „csatlakozik a Bonni Nyilatkozatban megfogalmazott célokhoz.” Hollandia ebben megerősítve látta korábbi álláspontját, és kérte, hogy az angolokat haladéktalanul hívják meg a tárgyalásokra. Belgium is csatlakozik a hollandokhoz, s a két delegáció a következő alternatíva formájában fogalmazza meg a politikai unió problémáját: vagy egy szupranacionális rendszer, vagy egy lazább, de Nagy-Britannia részvételével. Ezt azonban a többi tagállam – tekintve, hogy Anglia még nem tagja az *EGK*-nak – nem fogadta el. Ezzel a tárgyalások első fordulója le is zárult.

A francia delegáció 1962 januárjában terjesztette elő a *Fouchet II. tervet*. A korábbi viták alapján néhány – nem lényegtelen ponton – a tervezet a kompromisszumos megoldást kereste. Az unió célját az új tervezet abban jelölte meg, hogy „közelítse, koordinálja és egységesítse a tagállamok politikáját a közös érdekű területeken: külpolitika, gazdaság, kultúra, védelem”. Új elem, hogy már a gazdaság is szerepel a felsorolt területek között. A célkitűzések között említik a tagállamok biztonságának megerősítését – együttműködve más szabad nemzettekkel – egy közös védelmi politika kialakítása révén. Ezzel tulajdonképpen implicite a NATO-val való együttműködést fogadták el. Az engedményeket is magában foglaló módosítás ellenére a terv vitákat és elutasítását váltott ki. A „gazdaságnak” a célok közé iktatásából a tagállamok azt a következtetést vonták le, hogy Franciaország a létező *Közösségeket* a szupranacionalitásától akarja megfosztani. Emiatt minden kérdésben – az elnevezés, a NATO-hoz való viszony,

véletlenül: a térségben gazdaságilag a legdinamikusabb beruházó és kereskedelmi partner Olaszország, különösen a Maghreb-országokban.

Az 1980-as évek végére az *EU* konkretizálta érdeklődését a déli part iránt. Egyil bizottságának 1990 júniusi jelentése már világosan jelezte ezt az érdeklődést: „ földrajzi közelség és a sokrétű kapcsolatok miatt ezeknek az országoknak stabilitása és prosperitása fontos a *Közösség* biztonsága szempontjából.” Ugyan ekkor az *EU* arról is döntött, hogy 2375 millió ECU-re emeli a térség országainál szánt támogatást. Ez a korábbi tétel 40%-os emelését jelentette.

A déli part integrálásának szándékát erősíti a közel 10 millió muzulmán vallási vendégmunkás – s vele az „iszlám tényező” – jelenléte az *Európai Unió* orszá gaiban.

Az *EU* hosszú távú mediterrán-politikájának kidolgozása 1995-ben fejeződött be, ugyanebben az évben, *november 27-28-án Barcelonában* tartott euromediterrán csúcsertekezleten hozták nyilvánosságra. A tanácskozáson az *EU 15* tagján kívü részt vettek a part menti országok (Algéria, Tunézia, Marokkó, Egyiptom, Izrael Jordánia, Szíria, Libanon, Törökország), a közeli felvételre igen esélye szigetállamok (Málta, Ciprus) valamint az Autonóm Palesztin Területek. A *ENSZ*-szankciók és amiatt, hogy nincs társulási szerződése az *EU*-val, Líbiát nem hívták meg.

A kétnapos konferencia végén elfogadott nyilatkozat hangsúlyozza a Földközi tenger stratégiai jelentőségét, kifejezi a résztvevők azon szándékát, hogy „jövőben kapcsolataiknak új dimenziót kölcsönözzenek, amely széleskörű együttműködésai és szolidaritáson alapszik, és megfelel a szomszédi viszony és a történelem általa alakított kapcsolatok privilegizált helyzetének”. A konferencián a további együttműködés célját abban fogalmazták meg, hogy „a Földközi-tenger meden céjét a párbeszéd, a csere és együttműködés területévé tegyék, hogy erősítsék a békét, a stabilitást, a jólétet, a demokráciát, s garantálják az emberi jogok tiszteletben tartását”. Hogy ezt elérjék, szükségesnek ítélték a tartós gazdasági és társadalmi fejlődést, a szegénység leküzdését és a kultúrák közötti jobb megérté előmozdítását. A résztvevők megegyeztek abban, hogy „egy széleskörű együttműködést építenek ki – az Európa-Földközi-tenger együttműködést – a rendszere: alapokon nyugvó, fokozott politikai párbeszéd, a gazdasági és pénzügyi együttműködés fejlesztésének és a társadalmi, kulturális és emberi dimenzió erőteljesebb hangsúlyozásának segítségével.”

Megállapodtak abban, hogy 2010-ig szabadkereskedelmi övezet hoznak létre a térségben az ipari termékek terén. Megerősítették a cannes-i csúcstalálkozón (1995 június) hozott döntésüket is, hogy az ezredfordulóig 4,7 milliárd ECU segílyt folyósítanak a térség országainak, elsősorban infrastrukturális és oktatási célokra. Kilátásba helyezték továbbá, hogy az *EU* fejlesztési bankja, az Európai Befektetési Bank további 4,5 milliárd ECU kedvezményes kölcsönt nyújt.

A támogatások elosztása komoly feladatot jelent, mivel a mediterrán országok gazdasági helyzete igen eltérő. Cipruson 10 ezer dollár feletti, Izraelben pedig 14 ezer dollár az egy főre jutó hazai össztermék (GDP), míg Egyiptomban 700 dollár. Eltérő az egyes országok *EU*-hoz való viszonya is. Törökországgal 1996. január 1-jével életbe lépett a vámunió. Ciprus és Málta csatlakozásáról az 1997 közepén befejeződő kormányközi konferencia után megkezdődnek a tárgyalások. (Málta esetében ez esetleg késhe, mivel 1996 őszén a nacionalisták győztek a választásokon, s egyenlőre befagyasztották a csatlakozási kérelmüket.)

Az északi és a déli part közötti különbségek az erőviszonyok terén a megállapodás kereskedelmi részeiben mutatkoztak meg. Az ipari termékekre vonatkozó szabadkereskedelmi övezet megteremtéséből ugyanis a déli part országai nemigen profitálnak, az *EU* áruai előtt viszont egy 200 milliós piac nyílik meg. A déli part országai ugyanis elsősorban nyersanyagot és élelmiszert képesek szállítani az *EU* országaiba, amelyek az előbbit (földgáz, kőolaj) szívesen vásárolják, az utóbbiból viszont a legszükségesebben kívül – saját agrár-lobbijuk miatt – alig. Ezzel szemben az *EU*-tagországok energiaszükségletüknek már 40%-át fedezik a déli part országaiból származó importból. S ez az arány még csak növekedni fog, miután 1996 december elején átadták az algériai földgázt Európába (Spanyolországba) eljuttató transzmaghreb vezetéket.

Az euromediterrán csúcs kapcsán felmerült a kétség: vajon az *EU* a mediterrán térséget részesíti előnyben a kelet-európai kibővüléssel szemben? Valójában arról van szó, hogy az *EU*-nak kétirányú bővülési politikát kell folytatnia, mivel mindkét térség egyaránt fontos számára. Ahogyan a cannes-i csúcserkeztelen megfogalmazták: „a déli ambiciózus együttműködési politika ellenpárja a Kelet felé nyitó politikának, s az Európai Unió külpolitikai intézkedéseinek geopolitikai terét jelenti”.

a többségi szavazás elve stb. – vita robbant ki. A Nagy-Britanniához való viszony is tovább élezte az ellentéteket. London 1962 áprilisában jelezte, hogy részt akar venni a politikai unióról folytatott vitában. A szándékot nagyra értékelte a holland és a belga kormány. A brit álláspont azonban közel állt a franciához (nem kell siettetni a politikai unió kialakítását időpontok fixálásával). Európa és az Egyesült Államok kapcsolatát illetően azonban a brit álláspont nem változott: a gazdaságban az atlanti térség kialakítását hangsúlyozta, a védelem területén pedig a NATO-val való szoros együttműködést. A hollandok és a belgák pedig továbbra is előfeltételként szabták Nagy-Britannia csatlakozását a *EGK*-hoz. Az igen eltérő álláspontok összehangolásával megbízott olasz CATTANI még néhány hónapig kísérletezett. 1962 júniusában azonban kénytelen volt megállapítani, hogy minden erőfeszítés hiábaváló.

A közvélemény a vitát a leendő unió eltérő elnevezése körüli ellenvélemények összecsapásával azonosította. Valójában azonban a lényeges, alapokat érintő kérdés az európai identitás („személyiség”), önállóság problémája volt: a kül- és védelempolitika önálló, a két szuperhatalomtól független legyen, vagy az Egyesült Államok mozgásterében alakuljon ki? A sikertelenség ellenére is a *Fouchet-tervek*nek nagy a jelentőségük: felszínre hozták a tagállamok eltérő Európa-konceptcióját, s ezzel tulajdonképpen elindították és elmélyítették annak tisztázási folyamatát. Az 1960-as évek végéig, amíg az elvi akadályok el nem hárultak Nagy-Britannia belépése előtt, nem is került komolyan napirendre a politikai unió kérdése. Erre az 1969 decemberi *hágai csúcsértekezlet*en került sor. A *de GAULLE* lemondása után köztársasági elnökké választott POMPIDOU Nagy-Britannia befogadása mellett foglalt állást. A zárónyilatkozatban a „Hatok” megerősítették elkötelezettségüket a politikai unió kialakítása iránt, amely „értelmet és jelentőséget ad a *Közösség*nek, és lehetővé teszi, hogy Európa szerepet játsszon a nemzetközi enyhülésben, az erőegyensúly fenntartásában és a béke megőrzésében”. WILLY BRANDTnak, a frissen megválasztott nyugatnémet kancellárnak a javaslatára megbízták a külügyminisztereket, hogy tanulmányozzák annak lehetőségét, hogyan lehetne haladást elérni – a kiszélesítéssel párhuzamosan – a politikai unió megvalósítása területén. A dokumentum elkészítésével ETIENNE DAVIGNONT bízták meg.

Jelentésében a belga politikus egy információs és konzultációs mechanizmust vázolt fel a tagállamok között a külpolitika területén azzal a céllal, hogy az álláspontokat összehangolják, s esetleg közös akciók megszervezéséről *döntsenek*. Javasolta a külügyminiszterek rendszeres találkozeját, amelynek előkészítése (a

dossziék összeállítása a döntésre) a külügyminisztériumok politikai államtitkáraiból álló politikai bizottság feladata lenne. Évenként egy alkalommal beszámoló hangzana el a *Közösség* külpolitikájáról az *Európa Parlamentben*. A külpolitika irányítóinak javasolt találkozója 1970-től váltak rendszeressé s az *európai politikai együttműködés* (*Coopération Politique Européenne – CPE*) elnevezést kapta. A külügyminiszterek először 1970 novemberében Münchenben találkoztak, s két problémáról tárgyaltak, amelyek a későbbi találkozóknak is állandó napirendi pontjai lettek: a Közel-Kelet és az *Európai Együttműködési és Biztonsági Értekezlet*. A *Davignon-jelentésben* javasolt konzultációs eljárás elfogadását megerősítette a párizsi (1972) és a koppenhágai (1973) csúcsertekezlet. Ez utóbbi csúcsertekezlet egyik dokumentumában szerepel először az *európai identitás* kifejezés. Itt döntöttek az ún. sürgősségi procedúráról is. Vagyis: válsághelyzet esetén a külügyminiszterek azonnal összeülnek. (Közvetlen kiváltó oka az 1973 októberi arab-izraeli háború s a nyomán előállt kőolaj-áremelkedés volt.) Ugyancsak ekkor fogadták el a kiegészítő *Davignon-jelentést* is, amely azt a célt fogalmazta meg, hogy a tagállamok csak akkor alakítják ki álláspontjukat egy-egy külpolitikai kérdésben, ha előzőleg a partnerekkel már tárgyaltak. Az 1974 decemberi párizsi csúcsertekezleten döntöttek arról, hogy ezután rendszeresítik a csúcstalálkozókat, s arról is, hogy az *Európa Parlamentbe* általános választások útján jelölik a képviselőket. Az első *Európa tanácsi* választások 1979-ben történtek. Ugyanebben az évben hozták létre az *Európai Pénzügyi Rendszert* (*European Monetary System*) és az *Európai Valuta Egységet* (*European Currency Unit – ECU*), amelyet az elszámolásokban ténylegesen 1981 január elsejétől használtak. A *CPE végleges* megerősítést 1981-ben a londoni csúcsertekezleten nyert, ahol a konzultációkat kiterjesztették a biztonság „politikai” aspektusára is. (Az egész mechanizmus végül bekerült az *Egységes Európai Okmányba* is.)

Még az 1974-es párizsi csúcson bízták meg TINDEMANS belga miniszterelnököt, hogy készítsen jelentést a *Közösség* helyzetéről. A belga politikus 1976 januárjában tette közzé jelentését. Javaslatára szerint a közös külpolitikának lennének olyan témakörei (Új gazdasági világrend, Európa és USA kapcsolata stb.), amelyekben a közös álláspont kialakítása kötelező lenne. A jelentés nem tartja lehetségesnek, hogy minden csatlakozni kívánó állam minden fázist egyszerre érjen el. A belépni kívánó államoknak el kell fogadniuk a *Közösség* céljait, a *Közösségnek* viszont segítenie kell őket a felzárkózásban. Ez az ún. kétsébséges koncepció néven vált ismertté. Javaslatai azonban éppúgy, mint az 1981-es GENSCHER-COLOMBO kezdeményezés (intézményrendszer reformja stb.) nem eredményeztek semmi konkrét változást.

Az 1980-as évek elején két kezdeményezés jelzi az integrációs folyamat, a *Közösség* előrelépési szándékát. Az egyik kezdeményezés az *Európai Tanácstól*, a másik pedig az *Európa Parlamenttől* származik.

1983 júniusában a Stuttgartban ülésező *Európai Tanács* elfogadott egy „Ünnepélyes nyilatkozatot az Európai Unióról”. Az egy évvel később Fontainebleau-ban tartott csúcspedig DOOGE írádelegátus vezetésével egy bizottságot (*Dooge Bizottság*) bízott meg, hogy készítsen javaslatot a *Közösségben* végrehajtandó intézményi reformokra.

Az *Európa Parlamenttől* származó javaslat („Szerződés az Európai Unióról”) kezdeményezője eredetileg ALTIERO SPINELLI olasz képviselő volt, illetve az általa 1980-ban alapított informális csoport, a „Krokodil Klubo”.

A *Dooge Bizottság* az állam- és kormányfők, valamint a Bizottság elnökének személyes képviselőiből állt, s feladata az *Európai Tanács* munkáját megkönnyítő javaslatok, észrevételek megtétele volt. Javasolta a tagállamok képviselői konferenciájának összehívását, ahol egy *Európai Unió* szerződéstervezet elfogadását vitatnának meg, amely a *Közösség* teljes joganyagára (*acquis communautaire*), a stuttgarti *Ünnepélyes Nyilatkozatra* illetve a Bizottság észrevételeire támaszkodna.

A Spinelli-tervezet egy önálló, kormányoktól független, „civil” kezdeményezés, egy 87 cikkelyből álló szerződés.

Az 1985 júniusában, Milánóban tartott csúcserkeztet e két dokumentum javaslataira támaszkodva kormányközi konferencia összehívásról dönt abból a célból, hogy végezze el a *Római Szerződés* szükséges felülvizsgálatát. Ugyanezen a csúcserkezteten fogadták el a *Fehér Könyv* ajánlását az 1992. december 31-ig kialakítandó egységes belső piacról. Aláírták a *Schengeni Megállapodást*, amely 1994. február 1-jétől kilenc (!) tagállamban megszünteti a határellenőrzést.

Az 1985 decemberében Luxemburgban tartott *Európai Tanács*on a résztvevők elfogadják a kormányközi konferencia eredményeként megszületett dokumentumot, amely az *Európai Egységes Akta* (*Single European Act – SEA, Act Unique Européen – AUE*) elnevezést kapta, mivel egyetlen dokumentumba foglalva hajtotta végre a *Közösséget* alapító szerződések revízióját. Az aláírásra 1986 februárjában került sor, s népszavazások után 1987. július 1-jén lépett hatályba.

Az első cikkelyben azt az elhatározást rögzítették, amely szerint az *Európai Unió* megteremtése érdekében konkrét lépéseket tesznek. Leszögezték azt is, hogy

közös európai külpolitika kidolgozására és megvalósítására törekszenek. Az együttműködést kiterjesztik a biztonság problémájának gazdasági és politikai aspektusaira is. A *Közösség* hatáskörét kiterjesztették a környezetvédelem és a műszaki együttműködés területére. Megerősítették a monetáris unió létrehozásának szándékát. Fontos intézményi-működési változásnak tekinthető, hogy újabb kérdésekre terjesztették ki a többségi szavazási eljárást.

A politikai unió megteremtése érdekében tett lépéseket kétségtelenül siettettek a kelet-európai események. 1990 áprilisában MITTERAND francia elnök és KOHL német kancellár közösen javasolták, hogy nyissanak vitát a politikai unióról. Az *Európai Tanács* Dublinban tartott ülésén döntöttek a kormányközi konferencia összehívásáról. Kettőt hívtak össze: az egyik a gazdasági és pénzügyi unióról tárgyalt, a másik a politikai unióról. A tárgyalások utolsó szakaszára az Európai Tanács *Maastrichtban* tartott ülésén 1991. december 9-10-én került sor. Az állam- és kormányfők elfogadták a dokumentum végső szövegét. A *Szerződés az Európai Unióról* nevű dokumentum aláírására ugyanebben a holland kisvárosban került sor 1992. február 7-én.

Az aláíró tagállamok azt a célt tűzték maguk elé, „hogy új szakaszt jelölnek ki az európai integráció folyamatában, amelyre az *Európai Közösségek* létrehozásával vállalkoztak”. Formális ugyan, de fontos döntésnek tekinthetjük azt, hogy ezután a *Közösség* hivatalos neve *Európai Unió* lesz. Ebben az új szakaszban egy olyan uniót kívánnak létrehozni, „amelyben a döntések az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten születnek”. Cél egy belső határok nélküli unió létrehozása, amely kiegyensúlyozott és fenntartható gazdasági és társadalmi haladást biztosít, s nemzetközi téren pedig érvényt szerez önazonosságának. A tagállamok állampolgárainak jogait és érdekeit pedig az európai állampolgárság bevezetésével is védeni kívánja. 1999-ig közös valutát vezetnek be, s létrehozzák az ehhez szükséges intézményeket. Közös kül- és biztonságpolitikát alakítanak ki, szélesítik az *Európa Parlament* jogkörét a tudomány, a kultúra s az egészségügy területén. Törekszenek közös vízümpolitika kialakítására, de a bevándorlás a nemzeti kormányok közötti tárgyalások témája marad.

A szerződés elfogadtatása problémát okozott. Dániában az 1992 júniusi népszavazáson elutasították, s csak a következő év májusában megismételten fogadták el. Franciaországban 1992 szeptemberében nagyon nehezen kapta meg a többséget.

A szerződésben a tagállamok szándéka tükröződött, de a konkrét megvalósítás egyes területein (közös valuta, bevándorlás stb.) már eltértek az álláspontok.

Maastrichtot újabb kibővülés követte: 1995. január elsején az *Unió* teljes jogú tagja lett Ausztria, Svédország, Finnország. Norvégia viszont népszavazáson most is elutasította a belépést. Külön problémát okozott a bipoláris világrend megszűnése: az egyesült Németország súlya megnövekedett, a demokratizálódó kelet-európai országok belépésre jelentkeztek. Mindezek a nemzetközi horderejű változások az *Unió* egész intézményrendszerének a reformját követelik meg. Ebből a célból hívták össze 1996-ban a kormányközi konferenciát.

A másfél évig tartó tanácskozás azonban nem tudta teljesíteni eredeti célkitűzését: nem sikerült az *Európai Unió* intézményeinek modernizálása, a megtörtént és leendő kibővülés megkövetelte reformok kidolgozása. Csupán néhány nem túl jelentős változtatást sikerült elérni. Így pl. a minősített többség kiterjesztése a *Miniszterek Tanácsában*. Megállapodtak abban is, hogy függetlenül a tagországok kibővülést követő számától az *Európa Parlament* képviselőinek száma nem haladhatja meg a 700-at. S végezetül döntöttek arról is, hogy a kibővülés előtt legalább egy évvel újabb kormányközi konferenciát hívnak össze az intézményi reformok kidolgozására.

A kormányközi konferencia és a belőle születő Amszterdami szerződés (1997. október) valóban nem hozott alapvető minőségi változásokat az Unióban, csupán demokratikus vita eredményeként az adott helyzetet rögzítette. Vonatkozik ez a kibővülésre is, bár a vele kapcsolatos elvi állásfoglalás határozottabbnak tűnik.

Kelet-Európa (Magyarország) és az integrációs folyamat

A nemzetközi kommunista mozgalom az 1960-as évek végéig teljesen szembe helyezkedett a *Közös Piac*cal, figyelmen kívül hagyta mint realitást. Álláspontja, pontosabban a nyugat-európai kommunisták álláspontja ekkor kezdett megváltozni: tudomásul vették mint tényt, de a belső megreformálására helyezték a hangsúlyt. Ezt az új tendenciát az olasz kommunista párt, nevezetesen GIORGIO AMENDOLA fogalmazta meg a legkonceptiózusabban 1971-ben: „A kommunisták, akik a Római szerződés ellen szavaztak, tudatában vannak felelősségüknek. Olaszország egyik vezető pártjaként jól ismerik a nemzeti problémák súlyát. Így ők nem a Római szerződés eltörlését, hanem sokkal inkább olyan felülvizsgálatát követelik, amely a Közösség *demokratikus átalakítását* célozza, amely lehetővé tenné, hogy az integráció előmozdítsa a szélesebb gazdasági és kulturális együttműködést Európában, a kollektív biztonságon belül, bármely állam függetlenségének és egyenlőségének elismerésével, tekintet nélkül annak politikai vagy szociális rendszerére. Lehetetlen a jelenlegi álláspontból visszatérni az elszigetelődés és az autarchia elfogadhatatlan állapotához, mivel senki sem tagadhatja, hogy az integrációs folyamatnak vannak végleges hatásai. Ehelyett a jelenlegi szintről, amelyen az EGK *válsága és átfarmálódása* tükröződik, előre kell lépünk Európa igazi egysége felé.” Az olasz kommunisták voltak az elsők a nyugat-európai kommunisták közül, akik képviselőiket elküldték (1969) az Európa Parlamentbe. Őket követték a francia kommunisták 1973-ban.

A Szovjetunió és a szocialista országok álláspontja változásának első jelei az 1970-es évek elején mutatkoztak. Ez fejeződött ki BREZSNYEVnek a szovjet szakszervezetek 15. kongresszusán (1972) elhangzott beszédében, amikor a következőket mondta: „A Szovjetunió távolról sem hagyja figyelmen kívül a Nyugat-Európában reálisan kialakult helyzetet, ezen belül a kapitalista országok olyan gazdasági csoportosulásának létezését, mint a *Közös Piac*.” A szovjet álláspont változása kétségtelenül kapcsolatban volt az akkor folyó európai biztonsági értekezlet szervezésével. Ennek sikeres megvalósításáért Moszkva igyekezett mindent megtenni.

A kedvező körülményeket kihasználva Magyarország 1973-ban csatlakozott az Általános Vámtarifá- és Kereskedelmi Egyezményhez (GATT), s így az előkészítő tárgyalások során, amelyen az EGK képviselője is részt vett, hivatalos kapcsolatba került a nyugat-európai integrációs szervezettel. Majd 1982-ben pedig, anélkül, hogy erről előzőleg a szovjetekkel konzultált volna, a Világbankhoz.

A Közösség nem deklarált, de hivatalos elismerése a Szovjetunió, illetve a KGST részéről 1975. augusztus elsején az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának aláírásakor került sor Helsinkiben. Az okmányt ugyanis aláírta a Közösség hivatalos képviselője is. Ezt megelőzően már 1975 februárjában a Közösség küldöttsége Moszkvában járt a KGST Titkárságánál, s egy megállapodás aláírásáról szóló tárgyalások megkezdéséről folytattak megbeszéléseket. A hivatalos tárgyalások 1978-ban meg is kezdődtek, de 1981-ben minden eredmény nélkül félbeszakadtak, s csak 1984-ben folytatódtak. A következő évben a Közösség és a KGST abban állapodott meg, hogy egy „közös nyilatkozat” aláírása után a KGST nem akadályozza, hogy tagállamai fejlesszék kapcsolataikat a Közösséggel.

Magyarország 1987 nyarán kezdte meg a hivatalos tárgyalásokat. A Bizottságnál történt első magyar hivatalos látogatásra már fél évvel korábban, 1987. február 9-én sor került MARJAI JÓZSEF miniszterelnök-helyettes belgiumi látogatása alkalmával. Még ugyanebben az évben, november 5-én KÁDÁR JÁNOS is találkozott JACQUES DELORS-ral, a Bizottság elnökével és WILLY de CLERQ-vel, a nemzetközi kapcsolatokért felelős tagjával. A másfél óráig tartó tárgyalásról kiadott közös közlemény megállapította, hogy a javuló európai légkör új lehetőségeket teremt a kereskedelmi kapcsolatok fejlődésében, és fontosnak minősítette az EGK és Magyarország közötti átfogó megállapodások létrehozására irányuló erőfeszítéseket.

A KGST és a Közösség között a Nyilatkozat aláírására 1988. június 25-én került sor Luxemburgban. A Magyarország-Közösség megállapodás aláírására pedig öt nappal később, a kereskedelmi és gazdasági együttműködésről szólóra pedig 1988. szeptember 26-án Brüsszelben. Ezt követően hazánk és a Közösség diplomáciai kapcsolatot létesített. A brüsszeli magyar nagykövet a megbízólevelét 1989. január 19-én nyújtotta át a Bizottság elnökének. 1989-90-ben a többi KGST-tagállam is hasonlóképpen cselekedett.

Végül is az 1989-90-es radikális politikai változások teremtették meg a lehetőséget a kelet-európai országok számára, hogy csatlakozzanak a nyugat-európai integrációs szervezethez. A legfejlettebb tőkés országok 1989-ben határozták el, hogy anyagiilag segítik Lengyelország és Magyarország („a reform-országok”) átalakulását. Rövidesen a többi kelet-európai országra is kiterjedő program elnevezése (*PHARE – Poland and Hungary Assistance with Restructuring the Economy*) Magyarország és Lengyelország nevét örökíti meg. (1990-1996 között hazánk 680 millió ECU támogatásban részesült)

1990-ben Magyarországot felvették az Európa Tanácsba. Egy évig tartó tárgyalás után 1991. december 16-án aláírták a Közösséggel a társulási szerződést. Rövidesen sor került az aláírásra a többi kelet-európai országgal is. Ezeknek a társulási szerződéseknek, hogy megkülönböztessék a többi ilyen megállapodásoktól, az *Európai Megállapodások* elnevezést adták. Ezeknek a társulási megállapodásoknak az volt a célja, hogy közelebb vigye ezen országokat a teljes jogú tagsághoz. A megállapodás megszüntette a magyar iparcikkekre vonatkozó beviteli korlátozásokat (kivétel a textilipari termékek). Nem került viszont bele a megállapodásba – bár a magyar fél szerette volna – a munkaerő-áramlás kölcsönös liberalizálása. S főként az nem – amit elsősorban szeretett volna Magyarország –, hogy a Közösség távlati célnak tekinti az ország teljes jogú tagságát.

Az Unió részéről az elvi állásfoglalásra a befogadásról csak az Európai Tanács 1993. június 21-22-i *koppenhágai értekezletén* került sor. A csúcstalálkozó minőségi jellegű feltételeket szabott:

- a demokrácia, a jogállamiság megszilárdulása;
- működő piacgazdaság;
- képesség arra, hogy az ország az Unió piacán helyt tud állni a gazdasági versenyben;
- az ország alkalmas legyen a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére;
- a csatlakozás ne fékezze az integráció dinamizmusát.

Ezt követően a magyar parlament 1994. március 22-án 3 tartózkodás mellett felhatalmazta a kormányt a csatlakozási okmány átadására. Erre 1994. április 1-jén került sor.

Az Európai Tanács essenai tanácskozásán (1994 december) programot fogadtak el a kelet-európai országok csatlakozásának felkészítéséről. Ennek főbb pontjai: jogharmonizáció, a közösségi versenypolitika alkalmazása és az állami támogatások ellenőrzése. A cannes-i csúcson (1995 július) újabb előrelépés történt: a csatlakozni kívánó országok megkapták a *Fehér Könyvet*, amely az egységes belső piac jogszabálygyűjteményét tartalmazza. Ugyanezen év decemberében a Madridban tartott csúcsertekezlet már azt is jelezte, hogy a kelet-európai országokkal ugyanakkor indulnak meg a csatlakozási tárgyalások, mint Ciprussal és Máltával, vagyis az 1996-ban összeülő kormányközi konferencia befejezése után hat hónappal.

Ekkor döntöttek arról is, hogy az új egységes valutát, az eurót 1999. január 1-től használják egymás között elszámolási egységként, a bankjegyek 2002. január

elsején jelennek meg, 2002. július 1. után pedig már kizárólag euróval lehet fizetni az Európai Unió területén.

A csatlakozni kívánó országok 1996 áprilisában egy közel 2000 kérdést tartalmazó dokumentumot kaptak. A Brüsszel által kért válaszok, a magyar gazdasággal és társadalommal kapcsolatos információk rendkívül rövid idő, három hónap alatt készültek el. A Bizottság a választát az 1997 júniusi amszterdami csúcstalálkozó alkalmával tette közzé. Az értékelő vélemény (avis) részét képezte az Unió jövőjét 2006-ig felvázoló *Agenda 2000* c. dokumentumnak.

Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről c. dokumentum a koppenhágai kritériumok alapján adja meg a válaszokat.

A politikai feltételeket megfelelőnek találja. Megállapítja, hogy a demokrácia intézményei jól működnek, Magyarország jogállam. Az ország a gazdasági kritériumok teljesítésére is képes: működő piacgazdasága van, lendületes a privatizáció. Reformra szorul viszont a társadalombiztosítási és a nyugdíjrendszer (ez utóbbi azóta megtörtént), valamint csökkenteni kell a költségvetési deficitet. A vélemény azt is egyértelműen leszögezi, hogy az ország képes lesz a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére. Az egységes belső piacra vonatkozó jogszabálygyűjtemény szinte teljes egészében megvalósult.

A vélemény végkövetkeztetése egyértelműen pozitív: „a Bizottság javasolja, hogy meg kell kezdeni a csatlakozási tárgyalásokat Magyarországgal”.

A csatlakozási tárgyalások megkezdésének időpontjára és a benne résztvevő országok megnevezésére 1997. december 13-án, a luxemburgi csúcscrtekezleten került sor. Ciprus mellett az Európai Unió tárgyalásokat fog kezdeni Magyarországgal, Szlovéniával, Lengyelországgal, Csehországgal és Litvániával. A tárgyalások megkezdésének valószínű időpontja 1998 március vége, április eleje.

Előtte, március közepén, Európai konferencia néven *valamennyi* belépésre pályázó országgal (köztük Törökországgal) közös tanácskozást tartanak. Az Európai Unió így kívánja demonstrálni, hogy nemcsak a hat ország előtt áll nyitva.

Az 1950. május 9-i nyilatkozat*

A világbékét nem lehet megőrizni a fenyegető veszélyekkel arányban álló alkotó erőfeszítések nélkül. A békés viszonyok fenntartásához nélkülözhetetlen a hozzájárulás, amelyet egy szervezett és életerős Európa jelenthet a civilizáció számára. Franciaországban, amely több mint húsz év óta az egyesült Európa előharcosa, alapvető célja mindig a béke ügyének szolgálata volt. Ez az Európa nem jött létre, háború részesei lettünk.

Európa nem fog egy csapásra, egyszeri építés eredményeként létrejönni, azoknak a kézzelfogható eredményeknek a révén születik meg, amelyek előbb a tényleges szolidaritást teremtik meg. Az európai nemzetek összefogása azt igényli, hogy Franciaország és Németország évszázados szembenállása megszűnjön: vállalkozásunknak mindenekelőtt Franciaországot és Németországot kell érintenie.

E célból a francia kormány azt javasolja, hogy közvetlenül egy körülhatárolható és döntő fontosságú területen tegyenek lépéseket: a francia kormány javasolja, hogy a francia-német szén- és acéltermelés egészét egy közös Főhatóság alá rendeljék egy olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is.

A szén- és acéltermelés egyesítése közvetlenül biztosítani fogja – az európai föderáció első állomásaként – a gazdasági fejlődés közös alapjainak megteremtését, és változást hoz azoknak a régióknak a sorsában, amelyeket hosszú ideig háborús eszközök előállításának szolgálatába állítottak. A háborúnak éppen e területek váltak a leggyakoribb áldozataivá.

A termelés területén ilyen módon létrejövő szolidaritás majd kifejezésre juttatja, hogy Franciaország és Németország között a háború bármely fajtája nem csupán elméletileg, de gyakorlatilag is lehetetlen. Azzal, hogy végül is azonos feltételek mellett ez a hatalmas termelési szervezet minden csatlakozni szándékozó ország számára nyitott, biztosítja – az általa összekapcsolt országok számára – az ipari termelés alapvető tényezőit, megvetheti gazdasági egyesülésük reális alapjait.

Ez a termelés – különbségtétel és kirekesztés nélkül – az egész világ számára hozzáférhető lesz, elősegíti az életszínvonal emelését és a békéért való munkálkodás fejlődését. Európa kibővült eszközei révén folytathatja egyik alapvető feladatának megvalósítását: az afrikai földrész fejlesztését.

* ROBERT SCHUMAN: Európaért. Pannónia Könyvek. 1991. 159-162. old

Ilyen módon egyszerűen és gyorsan megvalósul a gazdasági közösség létrehozásához nélkülözhetetlen érdekegyesítés azok között az országok között, amelyeket oly sokáig pusztító ellentétek állítottak szembe egymással. Ez egy kiterjedtebb és elmélyültebb közösség erjesztőjeként kezd működni.

Ez az indítvány az alaptermelés egyesítése és a Főhatóság újonnan létrehozott intézménye révén – amelynek döntései összefűzik majd Franciaországot és Németországot, valamint a hozzájuk csatlakozó országokat – egy, a béke megőrzéséhez nélkülözhetetlen európai föderáció első kézzelfogható alapjait teremti meg.

Az ekképpen megfogalmazott célok megvalósítása érdekében a francia kormány kész tárgyalásokat kezdeni az alábbiak értelmében: a közös Főtanács pártatlan küldetése lesz a legrövidebb időn belül biztosítani: a termelés korszerűsítését és a minőség javítását, azonos feltételek mellett a szén- és acélszállításokat a francia és a német piacokra, valamint a csatlakozott országok piacaira, a további országokba irányuló közös export növelését, kiegyenlítődést az ezen iparágakban dolgozók életfeltételeinek alakulásában.

E célok elérése érdekében, mivel a résztvevő országok termelési adottságai jelenleg rendkívül eltérőek, átmenetileg bizonyos intézkedéseket kell életbe léptetni, amelyek tartalmazzák egy termelési és beruházási terv kivitelezését, árkiegyenlítő mechanizmusok működtetését, a termelés ésszerűsítését megkönnyítő átállási alap létrehozását.

A tagországok közötti szén- és acélszállítások haladéktalanul mentesülnek minden vámilleték alól, és nem sújthatók különbozotti szállítási díjtételekkel. Fokozatosan kialakulnak azok a feltételek, amelyek a legnagyobb termelékenység mellett biztosítják a termelés legésszerűbb elosztását.

Ellentétben a nemzetközi kartellel, amely a korlátozó módszerek alkalmazása és magas profitok fenntartása révén a nemzeti piacok felosztására és kizsákmányolására törekszik, a létrehozandó szervezet biztosítani fogja a piacok egyesítését és a termelés kiterjesztését.

AGENDA 2000*

Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről (részletek)

KÖVETKEZTETÉS

A fentiek figyelembevételével a Bizottság az alábbi következtetéseket fogalmazza meg:

- Magyarországon működik a demokrácia, amelynek szilárd intézményei garantálják a jogállamiságot, az emberi jogokat, a kisebbségek tiszteltben tartását és védelmét.
- Magyarország működő piacgazdaságnak tekinthető, amelynek minden esélye megvan arra, hogy középtávon megállja a helyét az Unióban tapasztalható versenyhelyzetben, a piac erőinek kitéve.
- Amennyiben Magyarország további erőfeszítéseket tesz az *acquis* átvételére, különös tekintettel az egységes belső piacra, fokozza munkája hatékonyságát ennek gyakorlati alkalmazásában, középtávon képesnek kell lennie az *acquis* teljes körű átvételére. Jelentős erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy a környezetvédelem, a vámenőrzés és az energiaipar területén is érvényesüljön az *acquis*. Emellett az országnak folytatnia kell a közigazgatás reformját, mert csak ezúton biztosíthatók azok a struktúrák, amelyek hatékonyan alkalmazhatják és érvényesíthetik a közösségi jogokat.

A fenti megfontolások fényében a Bizottság javasolja, hogy meg kell kezdeni a csatlakozási tárgyalásokat Magyarországgal.

* A Külügyminisztérium Integrációs Államtitkársága, 1998. 82. old.

Fontosabb dátumok

- 1923.** Bécsben megjelenik RICHARD COUDENHOVE-KELERGI *Páneurópa* c. könyve
- 1930.** ARISTIDE BRIAND francia külügyminiszter memorandumja a Népszövetség tagjaihoz Az európai államszövetségi közösség rendszerének megszervezéséről
- 1941.** a Ventotene-i Manifestum
- 1946.** szeptember 19. – CHURCHILL beszéde Zürichben az Európai Egyesült Államokról
- 1947.** június 5. – MARSHALL beszéde a Harvard Egyetemen, javaslat Európa újjáépítésére
- 1948.** március 17. – a Brüsszeli szerződés aláírása, a Nyugati Unió megalakulása
április 16. – az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének megalakulása
május 7-11. – az Európa-mozgalmak kongresszusa Hágában
- 1949.** január 1. – a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa – (KGST) megalakulása Moszkvában
április 4. – az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) megalakulása Washingtonban
május 5. – az Európa Tanács megalakulása Londonban (első ülése Strasbourgban augusztus 8-án)
- 1950.** május 9. – ROBERT SCHUMAN tervének bejelentése
október 24. – az Európai Védelmi Közösség tervének (Pleven-terv) előterjesztése
- 1951.** április 18. – az Európai Szén- és Acélközösség megalakulása Párizsban
- 1954.** október 23. – a Párizsi szerződések aláírása: a Nyugat-európai Unió megalakulása, az NSZK meghívása a NATO-ba
- 1955.** május 4. – az NSZK a NATO tagja lesz
május 14. – a Varsói Szerződés szervezetének megalakulása
- 1957.** március 25. – a Római szerződés aláírása az Európai Gazdasági Közösség és az Euratom megalakulása
- 1960.** január 4. – az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) megalakulása Stockholmban
december 14. – a Gazdasági Fejlődés és Együttműködés Szervezetének (OCDE) megalakulása Párizsban
- 1963.** január 22. – az Elysée-szerződés Franciaország és az NSZK között
- 1965.** a három közösség (EGK, Euratom és a Montánunió) szerveinek egyesülése (hatályba lép 1967-ben)
- 1966.** január 28-30. – az ún. luxemburgi kompromisszum
- 1968.** július 1. – a vámunió életbelépése a Hatok között

- 1969.** december 1-2. – csúcsertekezlet Hágában, megnyílik az út az északiak előtt
- 1973.** január 1. – Nagy-Britannia, Írország és Dánia a Közösség tagja lesz
- 1974.** december 9-10. – csúcsertekezlet Párizsban, döntés az Európai Tanácsról és az európai parlamenti választásokról
- 1975.** augusztus 1. – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának aláírása Helsinkiben
- 1978.** július 6-7. – az európai monetáris rendszer elveinek elfogadása (életbe lép 1979. március 1-jén)
- 1979.** június 7-8. – az első Európa parlamenti választás
- 1981.** január 1. – Görögország a Közösség tagja lesz, az ECU (European Currency Unit) a Közösség elszámolási egysége
- 1985.** március 10. – MIHAIL GORBACSOVot az SZKP főtítkárává választják
június 14. – a Schengeni egyezmények aláírása (hatályba lép 1995. március 26-án)
- 1986.** január 1. – Spanyolország és Portugália a Közösség tagja lesz
február 17. – az Európai Egységes Okmány aláírása (hatályba lép 1987. július 1-jén)
- 1989.** július – a Phare-program indítása (OECD-döntés)
november 9. – a Fal leomlása
- 1990.** október 3. – a német egység megvalósulása
november 19-21. – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet konferenciája Párizsban, az Új Európa Chartájának elfogadása
- 1991.** február 25. – a Varsói Szerződés Szervezetének feloszlása
december 10-11. – az Európa Tanács ülése Maastrichtban, az Európai Unió tervezetének elfogadása, a szerződés aláírása 1992. február 7-én (hatályba lép 1993. november 1-jén)
- 1992.** május 2. – az Európai Gazdasági Térség létrehozása (Portói szerződés)
- 1993.** június 1. – az Egységes Európai Piac
június 21-22. – az Európai Tanács ülése Koppenhágában, a belépési kritériumok megállapítása a kelet-európai országok számára
- 1995.** január 1. – Ausztria, Finnország és Svédország az Unió tagja lesz
november 27-28. – euromediterrán csúcsertekezlet Barcelonában
- 1996.** december – az Európai Tanács ülése Dublinban, döntés az euro bevezetéséről (2002. június 1.)
- 1997.** június 17-18. – az Európai Tanács ülése Amszterdamban, az új szerződés, az Agenda 2000 c. dokumentum elfogadása és a kelet-európai csatlakozni kívánó országokról megfogalmazott vélemény közzététele
december 13. – az Európai Tanács ülése Luxemburgban, a csatlakozási tárgyalásokban résztvevő országok listájának közzététele

Válogatott magyar nyelvű irodalom

FARKAS BEÁTA – VÁRNAY ERNŐ: Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába. JATEPress Szeged 1997.

Az Európai Közösségek Jogszabályainak gyűjteménye 1. Alapintézmények. Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.

PALÁNKAI TIBOR: Az európai integráció gazdaságtana. Aula, 1995.

GAZDAG FERENC: Európai integrációs intézmények. Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1992.

Ui.: Franciaország története 1945-1995. Zrínyi Kiadó, 1996.

SZÜCS JENŐ: Vázlat Európa három történeti régiójáról. Magvető Könyvkiadó, 1976.

INOTAI ANDRÁS: Válaszúton az Európai Gazdasági Közösség. Kossuth Könyvkiadó, 1985.

PALÁNKAI TIBOR – INOTAI ANDRÁS: Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz. Közgazdasági Szemle, 1994. 10. sz.

HEINZ STADLMANN: Az Európai Gazdasági Közösség terjeszkedése Dél-Európában. Nemzetközi Szemle, 1986. 7-8 sz.

A KGST és a Közös Piac kapcsolata. Nemzetközi Szemle, 1974. 12. sz.

LOCH, T. M.: A Tindemans-jelentés. Nemzetközi Szemle, 1976. 7-8. sz.

de GAULLE sajtóértekezlete Angliáról, a Közös Piacról és a Közel-Keletről. Nemzetközi Szemle, 1968. 1. sz.

DÓCZI KÁLMÁNNÉ: Nagy-Britannia az Európai Gazdasági Közösségben. I-II. rész. Nemzetközi Szemle, 1972. 5. sz, 1972. 6. sz.

Ui.: Az Európai Gazdasági Közösség a párizsi csúcsertekezlet után. Nemzetközi Szemle, 1972. 12. sz.

EDWIN van DESSEL: Európa – úton. Az európai integráció története. Budapest é.n.

DUNAY PÁL – Gazdag Ferenc: Nyugat-európai Unió. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1994.

LOTHAR UNGERER: Az Európai Unióról röviden. Műszaki Könyvkiadó, 1993.

Európa ma és holnap. (Szerk.: IZIKINÉ HEDRI GABRIELLA – PALÁNKAI TIBOR) Budapest, 1998.

Európai közjog és politika. (Szerk.: KENDE TAMÁS) Osiris-Századvég, 1995.

ROBERT SCHUMAN: Európáért. Pannónia Könyvek, 1991.

BEREND T. IVÁN: A modern Európa kialakulása 1870-1945. Valóság, 1991. 7. sz.

ORMOS MÁRIA: A Briand-terv és Magyarország. Rubicon, 1997. 5-6. sz.

LÁNG IMRE: Adalékok a nyugati integráció geneziséhez. Világtörténet, 1988. 4. sz.

VERNET, D.: Franciaország Európa politikája. Európai Szemle, 1995. 3. sz.

A Mediterráneum és az európai integráció (Szerk.: J. NAGY LÁSZLÓ) Szeged, JATE 1995.

HAVAS BÉLÁNÉ: Az Európai Unió Kelet-Európa stratégiája és a tagság feltételei. Külgazdaság, 1996. 3. sz.

KÁDÁR BÉLA: A keleti kibővülés és a magyar stratégia. Külpolitika, 1997. 1. sz.

SZÜCS TAMÁS: Rugalmas elszakadás. A differenciált integráció gondolata az Európai Unióban. Európai Fórum, 1997. 1. sz.

IZIKINÉ HEDRI GABRIELLA: Amszterdami üzenete. Európai Tükör, 1997. október.

NÉMETH ISTVÁN – KOCSIS ANDRÁS: Fejezetek az Európa-gondolat történetéből. Coudenhove-Kalergi Páneurópa mozgalma I-II. rész. Társadalmi Szemle, 1997. 10. sz., 1998. 1. sz.

Az Európai Unióról - kitekintéssel. Európa Tükör Műhelytanulmányok 21. sz.

SZILÁGYI ISTVÁN: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Napvilág Kiadó, 1996.

SIMON JÁNOS: A demokratikus átmenet Spanyolországban (1977-1982). Villányi Úti Könyvek, 1996.

BALOGH ANDRÁS: Az európai integráció és a mediterrán egység. Külpolitika, 1997. 1. sz.

Útban az Európai Unió felé (Szerk.: KARIKÓ SÁNDOR). PROGRESS Vállalkozás-fejlesztő Alapítvány, Szeged, 1998.

Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó

6725 Szeged, Boldogasszony sgt. 6

Telefon: 62/456-071

62/456-072

62/454-000/6215

Fax: 62/456-071, 310-953

E-mail: publish@jgytf.u.-szeged.hu.

Internetes tájékoztató:

<http://www.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/kiado/index.html>

